

VILNIUS UNIVERSITY

Inga Bankauskienė

**PREVENTION OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE AND ITS
DEVELOPMENT ASSUMPTIONS FOR SECONDARY SCHOOL IN
LITHUANIA**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Educology (07 S)

Vilnius, 2013

The dissertation was prepared at Vilnius University during the period of 2002–2013.

Scientific supervisor:

Doc. Dr. **Laima Bulotaitė** (Vilnius University, Social Sciences, Psychology–06 S)

The dissertation will be defended at Vilnius University Education research Board:

Chairman:

Prof. Dr. **Lilija Duoblienė** (Vilnius University, Social Sciences, Educology–07 S)

Members:

Prof. Dr. **Vilija Grincevičienė** (Lithuanian University of Educology, Social Sciences, Educology–07 S)

Prof. Dr. **Albinas Bagdonas** (Vilnius University, Social Sciences, Psychology–06 S)

Prof. Habil. Dr. **Vilija Targamadžė** (Vilnius University, Social Sciences, Educology–07 S)

Prof. Dr. **Nida Žemaitienė** (The Lithuanian University of Health, Social Sciences, Psychology–06 S)

Opponents:

Prof. Habil. Dr. **Rimantas Želvys** (Vilnius University, Social Sciences, Educology –07 S)

Assoc. Prof. Dr. **Stasė Ustilaitė** (Lithuanian University of Educology, Social Sciences, Educology –07 S)

The public defense of the Dissertation will be held at Vilnius University, Faculty of Philosophy, room 201 on June 21th, at 12 p. m.

Address: Universiteto str. 9/1, LT- 01513, Vilnius.Lithuania.

Tel.: +370 5 2667606, Fax. +370 5 2667600, e-mail: fsf@fsf.vu.lt.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on 21 May 2013.

The Dissertation is available for review at Vilnius University Library (Universiteto str. 9/1, LT- 01122, Vilnius, Lithuania).

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Inga Bankauskienė

**PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJA IR JOS
TOBULINIMO PRIELAIDOS LIETUVOS BENDROJO UGDYMO
MOKYKLOJE**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2002–2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinė vadovė

Doc. dr. **Laima Bulotaitė** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Edukologijos mokslo krypties taryboje

Pirmininkė:

Prof. dr. **Lilija Duoblienė** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Nariai:

Prof. dr. **Vilija Grincevičienė** (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. dr. **Albinas Bagdonas** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Prof. habil. dr. **Vilija Targamadžė** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. dr. **Nida Žemaitienė** (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S).

Oponentai:

Prof. habil. dr. **Rimantas Želvys** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Doc. dr. **Stasė Ustilaitė** (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Disertacija bus ginama viešame Edukologijos mokslo krypties tarybos posėdyje, kuris įvyks 2013 m. birželio 21 d. 12 val. Vilniaus universitete, Filosofijos fakultete, 201 auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 9/1, LT- 01513, Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2013 m. gegužės 21 d.

Su disertacija galima susipažinti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

INTRODUCTION

1. **THEORETICAL BACKGROUND OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE PREVENTION**

- 1.1. Historical improvement of concept of psychoactive substance use prevention.
- 1.2. Theories and models applied in psychoactive substance use prevention

2. **IMPROVEMENT OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE PREVENTION IN LITHUANIA AND THEORETICAL BACKGROUND OF IMPROVEMENT MODEL**

- 2.1. Prerequisites of psychoactive substance use prevention in schools in Lithuania.
  - 2.1.1. Prerequisites of psychoactive substance use prevention in schools in Lithuania during 1918-1940
  - 2.1.2. Prerequisites of psychoactive substance use prevention in schools in Lithuania during 1940-1989
  - 2.1.3. Prerequisites of psychoactive substance use prevention in secondary schools in Lithuania during 1990-2011
- 2.2. Theoretical insights of improvement model of psychoactive substance use prevention
- 2.3. Improvement model of psychoactive substance use prevention in secondary schools

3. **METHODOLOGY AND METHODS OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE PREVENTION IMPROVEMENT RESEARCH**

- 3.1. Construction of improvement research on psychoactive substance use prevention
- 3.2. Methodology and methods of expert survey
- 3.3. Methodology and methods of action research
  - 3.3.1. Preparation of improvement model for psychoactive substance use prevention.
  - 3.3.2. Questionnaire survey of teachers, students, their parents and members of Child's Welfare Commission

4. **RESULTS OF IMPROVEMENT RESEARCH FOR PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE PREVENTION**

- 4.1. Expert's opinion on psychoactive substance use prevention improvement – results of three stages survey

- 4.2. Improvement of psychoactive substance use prevention: results of action research
- 4.2.1. Evaluation of improvement model for psychoactive substance use prevention: results of focus group discussion
- 4.2.2. Case study of improvement model for psychoactive substance use prevention in x* secondary school: results of survey for teachers, students, their parents and members of Child's Welfare Commission

5. ANALYSIS OF IMPROVEMENT RESEARCH RESULTS ON PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE PREVENTION

- 5.1. Possibilities of psychoactive substance use prevention improvement on national, municipal and school levels
- 5.2. Analysis of case study results of improvement model for psychoactive substance use prevention
  - 5.2.1 Planning of psychoactive substance use prevention, program and information spread in school
  - 5.2.2. Teacher and Child's Welfare Commission member competences in the field of psychoactive substance use prevention
  - 5.2.3. Cooperation and assessment of launched psychoactive substance use prevention in school

CONCLUSIONS

DISCUSSION

REFERENCE LIST

INTRODUCTION

Problem and relevance of the research. Prevention of psychoactive substance (hereinafter - PS) use as a means of social politics is such a direction of activities which sets out avoidance of special negative social phenomena before they start. In this regard theoretical and practical analysis of prevention is very important in area of education science, because negative social factors especially affect young persons and children whose value system is fragile and vulnerable. For this reason the educational system plays an extraordinary role, while schools organizing their activities must foresee prevention means helping to ensure child's rights and safety and provide with relevant conditions for child's socialization.

Primary PS use prevention is recognized as a necessary measure in the world, Europe countries, including Lithuania to protect children and youth from PS use focusing on both the supply and the demand reduction measures. Mentioned provisions established in international¹, European Union², and Lithuanian Republic strategic³ and education-related documents⁴.

Relevance of PS use prevention is supported by the psychoactive substance use among school students prevalence data in Lithuania (ESPAD, 2011; HBSC, 2010). Use of alcohol beverages and tobacco products is reported as one of the essential problems (together with bullying, violence, and school attendance problems) in Lithuanian schools (NTAKD, 2011).

Though numerous researches on PS use prevalence were launched recently in Lithuania (Perminienė, Istomina, Drungilienė et al., 2013; Tamošiūnas, Šutinienė, 2012; Zaborskis, 2012), they lack coordination, and the results of these researches are not

---

¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501); Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencija (Žin., 2004, Nr. 152-5538).

² Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2005-2012 (2004/15074/04); Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2013-2020 (2012/17547/12); Europos Sąjungos 2009–2012 m. kovos su narkotikais veiksmų planas (2008/C 326/09); Europos Tarybos 2009 m. birželio 30 d. rekomendacija „Europa be tabako“; Europos Sąjungos alkoholio žalos mažinimo strategija, skirta padėti valstybių narių vyriausybėms ir kitoms suinteresuotiesiems šalims derinti veiksmus mažinant alkoholio žalą (COM (2006) 625).

³ Nacionalinė narkotikų kontrolės ir prevencijos 2010-2016 metų programa (Žin., 2010, Nr. 132-672); Alkoholio ir tabako kontrolės 2012–2014 metų programa (Žin., 2011, Nr. 115-5415); Lietuvos Sveikatos programa (Žin., 1998, Nr.64-1842); Lietuvos nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros 2006–2013 metų strategija (Žin., 2006, Nr. 70-2574).

⁴ Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa (Žin., 2006, Nr.33-1197); Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (Žin., 2003, Nr. 71-3216).

sufficiently used organizing effective PS use prevention and improving its education practice, and only importance and necessity of PS use prevention is confirmed.

During last decade Lithuanian scientists focused on PS use analysis among students emphasizing role of secondary school solving problems of PS use prevention (Jurgaitienė, Šopagienė, 2013; Bulotaitė, 2009, 2004; Jaruševičienė, Valius, Veryga et al., 2009). However, researches analysing questions on activities of PS use prevention work (Petronytė, Veryga, Zaborskis, 2007; Adaškevičienė, Baltrušaitienė, Ušparaitė et al., 2005) indicated that PS use prevention organization in school was mostly related with lectures and events only, and that this activity was onetime, fragmentary, with a small part of prevention imposed on training of student's life skills. Single prevention indications show that preventive programs implemented in secondary schools in Lithuania are not effective (Jaruševičienė, Valius, Veryga et al., 2009) and chaotic, very few implemented programs had rational methodical background and were orientated not only towards processes but to results as well (NKD, 2008). Effectiveness of most forms and methods of PS use prevention in school is low (Stankevičienė, Zaborskis, 1999).

Many scientists in Lithuania researched and analyzed student opinion on psychoactive substance and its use (Jurgaitienė, Šopagienė, 2013; Jurgaitienė, Vainoriūtė, 2009; Jaruševičienė, Valius, Veryga et al., 2009). However, together with opinions of teachers and students we lack the research on parent opinion on advantages and drawbacks of PS use prevention, and hand possibilities of PS use prevention in school. It is highly recommended to focus on parent involvement and participation in implementation of PS use prevention measures (Foxcroft, Tsertsvadze, 2011; Tamošiūnas, Šutinienė, Šimaitis, 2008; Petronytė, Zaborskis, Veryga, 2007; Bulotaitė, 2004; Perry, Williams, Komro et al., 2002). Irrespective of multiple studies carried out in the sphere of PS use prevention and its improvement at school in Lithuania there is still lack of research related to the analysis of teachers, students, their parents and experts.

PS use prevention improvement possibilities reveal changing needs of young persons, application of PS use prevention measures with regard to the age, sex of students, ethnical group, cultural, normative, and social context (Allen, Coombes, Foxcroft, 2007; Derzon, 2007; Oetting, Edwards, Kelly et al., 1997). Change of PS use prevention is influenced by new psychoactive substances appearing in the market (EMCDDA, 2012, NTAKD, 2011), new ways of PS use distribution of (e.g. the

Internet), and quality standards designed in Europe and in the world (UNODC, 2012; Brotherhood ir Sumnall, 2011). One of most often obstacle of successful implementation for PS use prevention in school is lack of knowledge and skills of teachers (Bosworth ir Yoast, 1991). In-service training and edification of teachers and other school professionals is necessary to match their knowledge and ability with the requirements of modern PS use prevention (Bulotaitė, 2009; Goštautas, 2004; Davidavičienė, 2002).

Despite numerous psychoactive substance use prevalence research in Lithuania, analysis on PS use reasons, investigations on PS use prevention organization and implementation peculiarities in school, there is still lack of research revealing PS use prevention advantages and drawbacks, involving members of all school community and experts, and foreseeing PS use prevention improvement possibilities at secondary school.

This suppose scientific novelty of this dissertation that with revelation of PS use prevention prerequisites a research of complex character is needed when setting the opinions clear and foreseeing possibilities of prevention improvement students, their parents, and school teachers with school Child's Welfare Commission members and experts, working in PS use prevention are investigated.

Object of Research: Improvement of psychoactive substance use prevention in secondary school.

Below is a list of queries underlying the problem of the dissertation research:

What prerequisites of psychoactive substance use prevention are revealed by process of psychoactive substance use prevention in Lithuania? What is exposure of prerequisites of psychoactive substance use prevention in secondary school? What are probable possibilities for psychoactive substance use prevention improvement on school, municipal and national level?

The aim of this research is to submit a theory based improvement model for psychoactive substance use prevention in secondary school, revealing prerequisites of psychoactive substance use prevention and foreseeing possibilities for prevention improvement.

The aim of the research was implemented in a consistent manner through the following goals of research:

1. To submit a concept of psychoactive substance use prevention.

2. To expose prerequisites for psychoactive substance use prevention implemented in Lithuanian schools from 1918.

3. To prepare improvement model for psychoactive substance use prevention in secondary schools.

4. To provide with case study on prerequisites of psychoactive substance use prevention exposure in particular secondary school.

5. To expose improvement possibilities for psychoactive substance use prevention on national, municipal, and school level.

Theses to be defended in the dissertation:

1. Psychoactive substance use prevention in schools in Lithuania during Interwar period (1918-1940), Soviet period (1940-1989) and Independent Lithuanian period (1990-2011) is determined by integration of psychoactive substance use prevention themes in curriculums, which content expose prerequisites for psychoactive substance use prevention.

2. An authoress of the work prepared improvement model for psychoactive substance use prevention in secondary school which helps to reveal peculiarities of 7 extracted components (planning, program, abilities, Child's Welfare Commission activities, co-operation and participation, spread and assessment of information), exposing basic problematic fields of psychoactive substance use prevention.

3. Improvement possibilities for psychoactive substance use prevention on national and municipal levels reside in planning of measurements for political and regulation area, and on school level they reveal in actions of prevention organization, measurements implementation and evaluation.

The research was designed based on several theoretical concepts:

- G. J. Botvin's (Botvin 1988; Botvin et al. 1990) concept of life skills is that though individuals behaviour is a result of their personal, social and environmental factor interaction, however behaviour is determined by individuals themselves. These skills develop in practical application, and the school must be such part of society which creates as favourable conditions for life skills training as possible. Life skills training is one of most important psychoactive substance use prevention purposes, because personal training process apply such methods and means, which help person to develop skills on a social and emotional level as well, letting him to resist and withstand PS use.

- According to ecological system theory of U. Bronfenbrenner (1980) that development never happens in vacuum, it is entrenched and exposed via behaviour in environment. Between rising person and changing environment where the person lives a constant accommodation is going on. This process is influenced by relationships of closest environment and wider contexts where these surroundings are entrenched. Such conceptual model allows possibility to research a child, his family, school and society as dynamic, changing system which is influenced by wider social shifts: chronosystem (e.g. improvement of economy, politics and technology). Chronosystem covers changes in ecological systems or inside person in time which created new improvement-affecting conditions (Berns 2009).

- By theoretical provisions of triangulation with an emphasis on different sources of scientific information and harmonization of this information collection and processing methods to view objective truth on investigated object, importance of search and to secure maximal relevance of conclusions, because principal of triangulation is approached as important quality indication (Bitinas, 2011; Flick, 2007; Silverman, 2007). Harmonization of quantity and quality research determines deeper insight of investigated phenomena (Bitinas 2006). Quantity research helps to reveal essential features of object, its functional factors. Purpose of quality research is not a verification of already formulated postulates on social reality, but thoroughly knowledge and description of chosen cognitive object (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė 2008; Bitinas 2006; Tidikis 2003).

Research methods. Integrated research of prerequisite exposure for psychoactive substance use prevention and possibilities for prevention improvement used triangulation, based on three triangulation means of M. Q. Patton (2002): *triangulation of information resources*, when information on PS use prevention improvement was collected from different resources (school community members - teachers, students, students parents, child's welfare commission members, and experts questioned). For *triangulation of data collection methods* to research exposure of prerequisites for PS use prevention and possibilities for prevention improvement quantity and quality methods were used (teachers, students, their parents and Child's Welfare Commission members questionnaire survey, expert survey I, II, III stage questionnaires, document analysis).

Triangulation of data analysis methods, when the same of improvement possibilities analysis for same data on PS use prevention applied several methods of analysis (qualitative analysis of content and quantitative analysis of statistic data). Research complexity, when mixed research instruments and methods were used, permitted to detect basic problematic fields of PS use prevention, revealing their advantages and drawbacks and exposing possibilities of improvement for PS use prevention.

The novelty and significance of dissertational research. With analysis of prerequisite exposure and improvement possibilities for PS use prevention first time thorough survey of teachers, students, and their parents, Child's Welfare Commission members, and experts, working in PS use prevention area was used. Complex analysis of these target groups and their opinion on PS use prevention revealed improvement possibilities not only on school, but also on municipal and national levels. Such wide selection of as target groups as separate levels and analysis led to revelation of peculiarities for PS use prevention on every separate level. Activity of Child's Welfare Commission implementing PS use prevention at school was analysed for the first time, because mentioned commissions at secondary schools in Lithuania were constituted quite recently and started their activity only a few years ago only.

Theoretical analysis was launched in Lithuania first time – integration of PS use prevention themes to curriculum content at school in Lithuania from 1918 to 2011 was revealed. To systemize different PS use prevention theoretical models systematic structure was applied, analysis of their application was based on empirical data. Model created by work authoress helps to identify advances and drawbacks of PS use prevention planning, prevention program, teacher competences, cooperation and participation, information spread and PS use prevention assessment at secondary school and permits to foresee possibilities of education improvement. Improvement model for PS use prevention can be used for the new, ongoing or already completed PS use prevention activity reflection, assessment and improvement. Every secondary school should apply offered improvement model of PS use prevention following needs of its school community members, its (self-) assessment experience. PS use prevention improvement possibilities on national, municipal, and school levels were identified. Analysis of scientific literature and empirical research data can be useful preparing accreditation and monitoring order description for PS use prevention programs launched

at secondary school and in planning, organizing and evaluating measurements of launched PS use prevention.

The research results were approved in the course of the delivery of presentations on the research subject:

1. Bankauskienė I. Assessment of psychoactive substance use prevention in secondary school in Lithuania. KTU Faculty of Social Sciences organized the 10th Science Conference of Students *Social Science 2012 – challenges in globalization process* on 20 April, 2012.

2. Bankauskienė I. *Importance of teacher available knowledge and ability related to psychoactive substance use prevention: Delphi research data*. Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education organized national conference of young scientist *Pedagogical skills deepening in (self-) education process* on 19, October 2012.

3. Bankauskienė I. Opinion of 5-11 grade student's on psychoactive substance use prevention in school. Department of Youth Affairs at Social and Work Ministry and Vilnius organized international science practical conference *What do I know about young person?* on 26 September, 2012.

Main statements of the dissertation were published in the publications complying with the requirements of the Lithuanian Council of Science:

1. Bankauskienė I. *Expression of prevention for alcohol, tobacco and other psychoactive substance use in Lithuanian schools 1918-1940* // *Pedagogika: mokslo darbai*. The article accepted on 07-03-2012.

2. Bankauskienė I. The self-assessment of 5-11 grade students' knowledge, life skills and attitudes to psychoactive substances use prevention at school // *Visuomenės sveikata 2013, No 2(61) p. 45-54*.

In other publications:

1. Bankauskienė I. Assessment possibilities of PS use prevention in secondary school in Lithuania // *Tiltas į ateitį 2012, No 1 (6) p. 34-38, (ISSN 1822 – 7260)*.

2. Baltrušaitytė R., Bankauskienė I. Student opinion on PS use prevention // *Following Vydūnas way towards healthy lifestyle and clear being*. Materials of international science practical conference. Klaipėda University, 2012, p. 143-145, *(ISBN 978-9955-18-638-0)*.

In the methodological and school measures:

1. Astrauskienė A., Bankauskienė I., Janulytė et al., (2007). How efficiency of prevention should be assessed – methodical recommendations on PS use prevention measurements. Vilnius: Drug Control Department, 51 p.

2. Šarkaitė I.* (2005). Theoretical basics on preparation of PS use prevention programs. In: Primary recommendations on drug addiction prevention implementation in community – methodical recommendations. Drug control department under the Government of the Republic of Lithuania, Vilnius, p. 69-82.

3. Šarkaitė I., Janulytė V. (2005). Peculiarities of PS use prevention in school. In: Primary recommendations on drug prevention implementation in community – methodical recommendation. Drug control department under the Government of the Republic of Lithuania. Vilnius, p. 93-104.

4. Šarkaitė I. (2005). PS use prevention in school. In: *Unified model for society psycho-social consulting*. Vilnius City Psychological-Pedagogical Service. Vilnius: Efrata, 83-97.

Structure of the Dissertation. The findings are organized in two volumes. *Volume I of dissertation* consists of introduction, five chapters, conclusions, discussion, a reference list. The results of research submitted in 11 tables and 25 illustrations. The reference list consists of 432 sources (in Lithuanian, Russian, and English). *Volume II of dissertation* includes 25 annexes (tables of integration of PS use prevention themes, effective PS use prevention programs and prevention prerequisites under separate levels, instruments of research, tables of research results), which are analysed and discussed in the *volume I*.

---

* After marriage surname was changed to Bankauskienė in 2005

DISSERTATION CHAPTERS: A SHORT REVIEW

Chapter 1. Theoretical background of psychoactive substance use prevention

This chapter reveals historical improvement of psychoactive substance use prevention, modern concept of prevention, change of launched preventive measurements, transition from individual to social context, from separate concepts of substance use towards an integrated policy, including all PS. Analysed PS use prevention programs significant with applied diversity of theories and models, which provide with basis of any launched PS use preventive activities, implemented measures, and ongoing interventions (Petraitis, Flay, Miller, 1995).

In the works of foreign and Lithuanian scientists during the last decade the term „psychoactive substance use prevention“ started to predominate, when use of any PS proved to increase risk that other PS will be used as well (Chen, Tang, Huang ir kt., 2008; Jurgaitienė, 2008; Kokkevi, Arapaki, Richardson ir kt., 2007; Jurgaitienė, Targamadžė, 2006; Bielskutė, Zaborskis, 2005, 2003; Nyari, Heredi, Parker 2005; Manning, Best, Rawaf ir kt., 2001). More and more European and other neighbouring countries in formation and implementation of PS use control and prevention policy follow so-called “four pillar concept” which is represented by four approaches: “prevention” “therapy”, “harm reduction” and “control”. The term prevention in a “wider sense” serves as umbrella term, including four approaches mentioned above. Prevention in a “narrower sense” involves all measures and launched interventions, applied when the problem is not determined and treatment and harm reduction is not needed. If the term “prevention” used without additional terms, usually it is understood as prevention in a “narrower sense” (Uhl, Ives, 2010; Buhringer, Kunzel, 1998), i.e. primary PS use prevention, which since the beginning of the 9th decade of the 20th century in a scientific literature was divided into universal, selective and indicated prevention. Until then prevention traditionally was based on model of community health, where strategies of addiction prevention were organized together with primary, secondary and tertiary prevention succession (Commission on Chronic Illness 1957; Karol, Kumpfer, Baxley, 1997).

To summarize prevention concepts submitted by scientists PS use prevention on school level can be determined as positive creation and improvement of relations, safe

environment, systematic knowledge extension, life skills, fostering of negative provisions regarding mentioned substance use to healthy and positive behavior in constantly changing society and prevent PS use or alienate age of use of mentioned substances.

The scientists acknowledge that PS use prevention programs prepared under different theoretical models, differ in strategy of organization of PS use preventive activities and has significantly different efficiency in work with different target groups (Buhler, Kroger, 2008; Olaio, 2001; Petraitis, Flay, Miller, 1995). After systematizing of different PS use prevention theories and models and analysis of their application according to empirical data we can say that in effective PS use prevention programs a cultural, normative and social context was followed, therefore application of some models or theories was harmonized. Significantly, models of social influence predominated in analysed effective PS use prevention programs.

Chapter 2. Improvement of psychoactive substance use prevention in Lithuania and theoretical grounding of improvement model

To reveal prerequisites of PS prevention the Interwar period of Lithuania (1918-1940) and Soviet period (1940-1989) were analysed together with curriculums of schools and PS use prevention scientific, methodical and information literature. The analysis show (1918-1989) that we can determine the following prerequisites of PS use prevention: introduction of knowledge on PS use prevention themes to the students during lessons, emphasizing role of the teacher and other persons related to children education and institutions, and cooperation implementing PS use prevention. Then, content analysis of curriculum and normative documents of Independent Lithuania (1990-2011) let determine such prerequisites of PS prevention: prepared program of PS use prevention, its implementation mechanism foreseen, directed Child's Welfare Commissions responsible for assessment of preventive measures in educational institutions and preventive work effectiveness in school, improvement of teachers' qualification implemented, and teacher cooperation encouraged with student participation in PS use preventive activities.

The analysis of Lithuanian curriculum content and settled prerequisites of PS use prevention allow to state that secondary school in Lithuania don't use all possibilities for PS use prevention. Therefore it was risen a task for dissertation research: to prepare PS

use prevention improvement model for a secondary school after clearing prerequisites of prevention. The importance of model is revealed by analysis of scientific literature which supposed setting of these PS use prevention drawbacks:

- PS use among students remains quite numerous and cannabis use among 15-16 years old students lifetime prevalence exceeds level of use of general population (Use of narcotic and psychotropic substances, tobacco and alcohol use and after-effects in Lithuania, 2012);
- Launched PS use prevention programs often are not ineffective, implemented quite chaotically;
- Lithuania doesn't have developed quality assessment system for PS use prevention programs;
- School's role in PS use prevention due to fragmentary activity, lack of consistency and assessment still remains quite disputable;
- School pays too little attention to life skills education and involvement of parents;
- Teachers often lack knowledge and skills therefore PS prevention training becomes more difficult.

These drawbacks show importance of PS use prevention improvement. With this orientation the following purpose of dissertation research can be raised: to submit a theory based improvement model for psychoactive substance use prevention in secondary school, revealing prerequisites of psychoactive substance use prevention and foreseeing possibilities for prevention improvement.

In consideration of PS use prevention models (Jociutė ir Sabaliauskienė, 2009; Dobson ir Wright, 1995), and quality standards (Brotherhood ir Sumnall, 2011; Canadian standards for school-based youth substance abuse prevention, 2010), we included a few repeating components into our model of PS use prevention improvement in secondary school (needs of prevention, prevention program, qualification, spread and assessment). With an analysis of PS use prevention activities in Lithuanian school curriculum content and normative documents of Lithuania we supplemented our model with new components: cooperation and participation, Child's Welfare Commission activity. Enumerated components form a background for our improvement model of PS use prevention in secondary school.

It was proved that ongoing PS use prevention measurements have to be prepared with a regard to specific nature of PS use problem in the country and target group (in this case – school); they must be culture-sensitive in consideration with social situation, country's PS use prevention policy and existing experience of ongoing PS use prevention measurements (DrugFacts, 2011). Therefore we raise the goal of research: to prepare PS use prevention improvement model and test it in particular secondary school.

Chapter 3. Methodology and methods of psychoactive substance use prevention improvement research. This chapter reveals methodology and methods used in dissertation research. Given the purpose, objectives, and scope of the empirical research, a quantitative and qualitative approach has been applied. It was assumed that triangulation, underlying the coherence between a qualitative and quantitative research would allow an unbiased diagnosis of the expression features and regularities in the research phenomenon and will help to reveal basic problematic fields and to suggest improvement possibilities for psychoactive substance use prevention.

Dissertation research was divided into two stages applying different research methods (Figure 1).

First stage of research committed to insights of PS use prevention situations and PS use prevention improvement possibilities. Quantity and quality research methods were used during it. To identify possibilities of PS use prevention improvement expert survey and Delphi (expert evaluation) method was chosen. This research was divided into three stages. First stage of the survey consisted of questionnaire with 25 questions: 11 of them open questions (quality survey method), related with possibilities of PS use prevention improvement on national, municipal and school levels in Lithuania, and 14 questions, related with demographic characteristics of respondents. Questionnaire of stage II consisting of 9 questions which divided into levels (national, municipal and school), and propositions of three first questions additionally divided into groups of five areas of possibilities: political, preventive, control, work with risk groups, treatment and rehabilitation. The rest 4-9 questions, which consisted of 69 propositions, were determined to clear what is most important and effective in PS use prevention in school, what assessment criteria would be most applicable to measure effectiveness of PS use prevention measures.

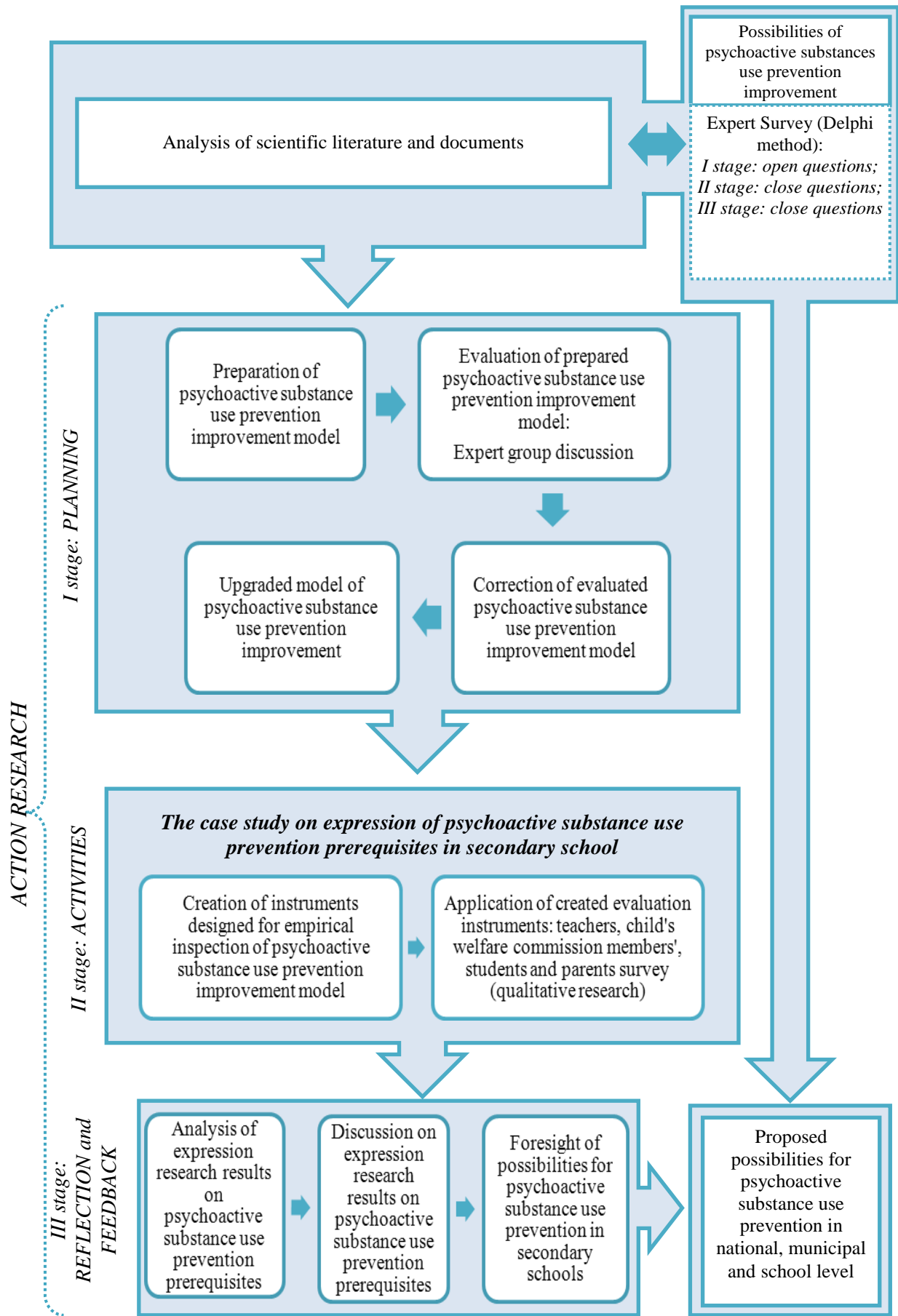

Figure 1. Diagram of dissertation research

We strived to evaluate importance of knowledge and abilities to teacher, means of parent involvement launching PS use prevention and expedience of various preventive programs in school. Filling questionnaire of the second stage of the survey experts were asked to evaluate propositions in five or four points of Likert scale or 2 points system. In stage III questionnaire stayed only these propositions which (totally 50 propositions), on which expert opinion differed. Besides evaluated propositions median (average value) of expert assessments for stage II propositions was submitted as well.

61 invitations for expert survey were sent by e-mail. Answers with filled questionnaires were received from 24 experts, questionnaires of 5 experts were rejected, as inappropriate. Set size of expert survey consisted of 19 experts (6 men and 13 women).

According to results of stage I of expert survey and analysis of scientific literature was prepared the *Description of criteria for prerequisites exposure on psychoactive substance use prevention in secondary school*. According to survey stages II and III PS use prevention improvement possibilities on national, municipal and school levels were identified by expert's answers.

Data of quantity research processed using SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16 version and Microsoft Office Excel 2007 software. The quality data was processed via the content analysis method.

In second stage of research conducting action research application of PS use prevention improvement model was prepared and tested in concrete education environment. These quality and quantity research methods applied:

a) To evaluate work authoress' created improvement model for PS use prevention improvement in secondary school a method of *focus group* was chosen. Size of set for expert focus group discussion consisted of 10 purposefully selected experts. Stages of focus group discussion: procedure of expert selection, presentation of PS use prevention improvement model to experts, model assessment (by focus group discussion method) and model correction. Quality data of focus group discussion processed by method of content analysis. According to purpose of research extracted categories, areas of categories, counting measurement and countable frequency of category repetition. Following recommendations of experts the improvement model of PS use prevention at secondary school was amended (Figure 2).

b) *Questionnaire survey of teachers, students, their parents and Child's Welfare Commission.* Following the work authoress' created improvement model for PS use prevention improvement and applying case study was tested exposure of prerequisites for PS use prevention, expressing main problematic fields and their possible solutions in secondary school. Case study size: 27 teachers, 7 members of Child's Welfare Commission, 372 students and 140 parents of students. Research was launched on May-June-July of 2012. One closed and seven semi-closed questionnaires were prepared to survey separate respondent groups. All questionnaires of survey consisted of three parts: instruction (reminder), part of demographic variables ("passport data"), and part of basic – diagnostic (construct) variables.

Anonymous questionnaires were used for respondent survey prepared by work authoress, referring to work of authors B. Dobson and E. Wright (1995) "Drug use prevention implementation model in secondary schools in Europe" and by criteria of drug use prevention implementation in school extracted in its description. For subjective self-evaluation of 7-11 grade students of their life skills we used life skills described in scientific literature (Botvin, Griffin, 2004, 2002; Botvin, 2000, 1996), which importance was significant in PS use prevention implementation. To the questionnaire of 7-11 grade students we included these principles of life skills: *critical and creative way of thinking; ability to communicate, start and maintain new relations; to accept well balanced decisions; to solve successfully raised problems; to overcome stress and control negative emotions.* Students evaluated their life skills in scale from 1 (I don't have life skills at all) to 10 (I have very good life skills). With regard to age of students and teacher notices concerning ability of the students to self-evaluate available life skills, students of 5-6 grades were not asked the mentioned question.

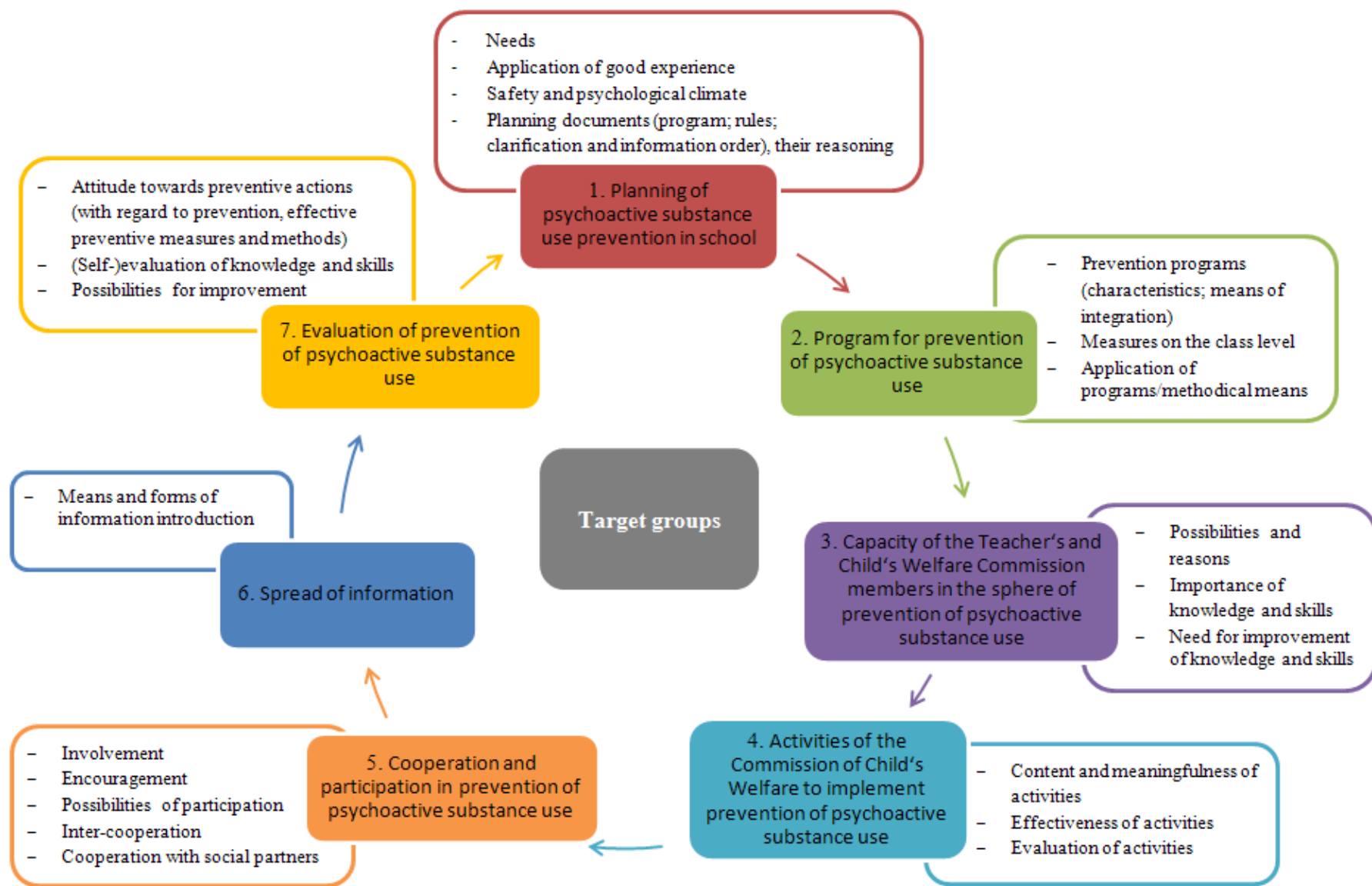

Figure 2. *Improvement model of psychoactive substance use prevention at secondary school*

To assess safety of 5-11 grade students and evaluation of psychological climate in school we used 7 propositions described in scientific literature as health school, i.e. safe, maintaining students and encouraging their health state: *students with problems related to PS use can always get help from school administration and teachers; I feel safe in school; I want to go to school; good psychological climate in my school (warm, friendly atmosphere); good psychological climate in my class (warm, friendly atmosphere); it's nice to be in school, meet friends, communicate; I am respected as a person in school, despite my knowledge level* (Ашкините, Блука, Булотаите et al., 2002; Dobson, Wright, 1995).

Chapter 4 and 5. Results and analysis of psychoactive substance use prevention improvement research

Dissertation research show that collection of experts' general opinion led not only to identification of PS use prevention improvement possibilities in different levels (national, municipal, school), but also revealed such unexplored aspects as the following: what knowledge and ability a teacher needs launching PS use prevention in secondary school in Lithuania. These research data can be used in organization, creation and implementation of PS use prevention improvement programs for teachers.

The case study results show, that girls better than boys evaluated their knowledge of alcohol ($p = 0.000$), tobacco ($p = 0.001$) and drugs ($p = 0.008$) consumption effects and consequences (from 10 – I know very well to 1 - I know nothing) (Table 1). Those students, who studied in classes where the PS use prevention program was implemented significantly better evaluated their knowledge about alcohol, tobacco and drugs consumption effects and consequences than students who claimed that PS prevention program wasn't implemented in their classes (Table 2).

Table 1. The self-assessment means for 5-11 grade students' knowledge about alcohol, tobacco and drugs consumption effects and consequences

Knowledge	Mean			t	p
	Total	Boys	Girls		
Alcohol consumption effects and consequences	8,16	7,6	8,7	4,176	0,000**

Tobacco consumption effects and consequences	8,04	7,5	8,5	3,209	0,001**
Drugs consumption effects and consequences	7,59	7,1	8	2,670	0,008*
* $p < 0,05$, ** $p \leq 0,001$					

Table 2. The self-assessment means for 5-11 grade students' knowledge about alcohol, tobacco and drugs consumption effects and consequences in relation to the PS use prevention program implementation in the classroom

Knowledge	Program was implemented	Mean	t	p
Alcohol consumption effects and consequences	Yes	8,92	3,333	0,001**
	No	7,94		
Tobacco consumption effects and consequences	Yes	9,01	4,428	0,000**
	No	7,76		
Drugs consumption effects and consequences	Yes	8,31	2,562	0,011*
	No	7,39		
* $p < 0,05$, ** $p \leq 0,001$				

Students evaluated their life skills in scale from 1 (I don't have life skills at all) to 10 (I have very good life skills). Girls better than boys assessed their life skills *to think critically and creatively* ($t=3,013$, $p=0,003$) and *to communicate, establish and maintain a new relationship* ($t=3,645$, $p=0,0001$) (Table 3).

Table 3. The self-assessment means for 7-11 grade students' life skills

Life skills	Mean			t	p
	Total	Boys	Girls		
Critical and creative thinking	7,55	7,06	8,09	3,013	0,003*
To communicate, establish and maintain a new relationship	7,71	7,14	8,33	3,645	0,000**
* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$					

Those students, who studied in classes where the PS use prevention program was implemented significantly better evaluated their life skills than students who claimed that PS prevention program wasn't implemented in their classes (Table 4).

Table 4. The self-assessment means for 7-11 grade students' life skills in relation to the PS use prevention program implementation in the classroom

Life skills	Program was implemented	Mean	t	p
<i>To communicate, establish and maintain a new relationship</i>	Yes	8,44	3,044	0,003*
	No	7,48		
<i>To cope with stress and manage negative emotions</i>	Yes	7,56	2,118	0,036*
	No	6,76		
<i>Successful problem solving</i>	Yes	7,93	2,127	0,035*
	No	7,27		
<i>Critical and creative thinking</i>	Yes	8,15	2,230	0,028*
	No	7,36		
* $p < 0,05$				

Those students, who evaluated the psychological climate in the school and in the classroom as good, also better assessed their own skills to *communicate, establish and maintain a new relationship* and *to cope with stress and manage negative emotions* (Table 5).

Table 5. The self-assessment means for 7-11 grade students' life skills in relation to the evaluation of the psychological climate

Life skills	Evaluation of the psychological climate	Mean	F statistics	p
<i>To communicate, establish and maintain a new relationship</i>	<i>It is nice to be in school, to meet friends, communicate</i>			
	Agree	8	5,282	0,006*
	Disagree	6,7		
	Don't know	7,3		
<i>To cope with stress and manage negative emotions</i>	<i>The psychological climate in the school is good</i>			
	Agree	7,5	5,152	0,006*
	Disagree	6		
	Don't know	7,0		
<i>To communicate,</i>	<i>The psychological climate in the</i>			

<i>establish and maintain a new relationship</i>	<i>classroom is good</i>			
	Agree	8,1	3,752	0,025*
	Disagree	7		
Don't know	7,6			
<i>To cope with stress and manage negative emotions</i>	Agree	7,3	3,233	0,041*
	Disagree	6,2		
	Don't know	7,0		
* $p < 0,05$				

Summing-up case study results we can claim that created model of PS use prevention improvement is suitable for secondary school, because it lets to reveal exposure of prerequisites for PS use prevention, express its advantages and drawbacks, foresee educational possibilities of PS use prevention improvement. The last (advantages, drawbacks, and improvement possibilities) though reflects situation in one secondary school only, but confirms results of other studies conducted in Lithuania (Report on research for peculiarity of prevention programs in secondary school in Lithuania 2010; Adaškevičienė, Baltrušaitienė, Ušparaitė et al., 2005): implementing PS use prevention measurements in school constructive interaction of teachers, students and their parents must be sustained and one of PS use preventive actions forms should be security of purposeful and organized leisure of students. However, practical adjustment of PS use prevention improvement model exposed new aspects as well: possibilities of parents to join to ongoing PS use prevention in school, improvement possibilities of PS use preventive actions launched by Child's Welfare Commission in school; available knowledge on effect of alcohol, tobacco and drug use and consequences and constant (self-) assessment of life skills and importance of needs determination of available knowledge and ability improvement for teachers.

CONCLUSIONS

1. Contemporary concept of psychoactive substance use prevention was formed in second part of the 20th century, gradually gaining wider, both theoretical and practical meaning passing from individual to social context, from separate concepts of substance use towards an integrated policy on psychoactive substance use, covering all psychoactive substances. Analysis of scientific literature let to determine concept of psychoactive substance use prevention in a wide meaning, which included inter-harmonization of reduction measurements of supply and demand for these substances, encountering complex measurements for PS use prevention, early intervention, treatment, rehabilitation and re-integration and actions to prevent illegal disposition of psychoactive substances and launch their control. In school level modern PS use prevention include creation and improvement of positive relations and safe environment, systematic submission of knowledge, training of life skills, formation of negative provisions concerning mentioned substances, to form healthy and positive behaviour in constantly changing society and prevent psychoactive substance use or alienate age when student starts to use mentioned substances.

2. After analysis of literature, normative documents and school curriculum content we can claim that the first provision of dissertation was confirmed and revealed that during Interwar period (1918-1940) and Soviet period (1940-1989) secondary school in Lithuania didn't separately describe PS use prevention content but integrated it into content of various educational objects. In content of mentioned program objects psychoactive substance influence on human body, use harm to health of individual was emphasized, but importance of life skills training was not mentioned and only hints detected on formation of negative provisions with regard to mentioned substance use. Analysis of normative documents and content of general programs in Independent Lithuania (1990-2011) let us state that the concept of preventive programs was formed, preventive programs determined also as one of integral programs for general ability and life skills education area. It was cleared that psychoactive substance use prevention is integral part of education process, integrated not only into formal but to informal education appreciated in general education system. Analysis of general program content (1990-2011) let us to set out psychoactive substance use prevention prerequisites:

Psychoactive substance use prevention program prepared, mechanism for its implementation foreseen, Child's Welfare Commissions responsible for assessment of launched preventive measurements in education institutions and efficiency of prevention work in school determined, teacher qualification improvement and encouraging teacher cooperation and student participation in preventive actions implemented to teach them take care of their health and cherish life, try safe behaviour, avoid harmful habits, in risk situations seek help.

3. Case study show that second proposition of dissertation was confirmed because a model of psychoactive substance use prevention improvement prepared by work authoress, consisting of 7 components (planning, program, abilities, Child's Welfare Commission actions, cooperation and participation, information spread and assessment) is relevant for application in school level. This model helps to reveal peculiarities of 7 extracted components, expressing basic problematic fields:

- *Concerning psychoactive substance use prevention planning.* School focuses enough on psychoactive substance use prevention, but in planning and implementing preventive actions needs of students, teachers and parents are ignored, their opinion and teacher readiness to fulfil these actions are disregarded. School has clearing and informing order on psychoactive substance use, possession or distribution cases and its implementation/cooperation system between administration, class educator, social educator, and other specialists and parents, however, more than half teachers of 5 to 11th grade-claimed they didn't know if mentioned order really work for school.

- *Concerning psychoactive substance use prevention program.* 65% of 5 to 11th grade teachers don't know either school has psychoactive substance use prevention program for pupils, and more than 70% of 5th to 11th grade students confirmed that the mentioned program was not launched in their form in this year. However, students who claimed that psychoactive substance use prevention program was launched in their classes better self-evaluated knowledge on psychoactive substance use influence and consequences together with life skills *to communicate, establish and maintain new relationship, to cope with stress and manage negative emotions, to solve problems successfully, to think critically and creatively.*

- *Concerning teacher's competencies in psychoactive substance use prevention area.* 70,6% of 5 to 11th grade teachers pointed that they didn't improve their qualification on psychoactive substance use prevention area during last three years (while more than half teachers of primary school pointed they improved it every year), although claimed that the main reason for their self-improvement was a desire to be competent in an area of psychoactive substance use prevention (76,5%).

- *Concerning Child's Welfare Commission actions implementing psychoactive substance use prevention in school.* Child's Welfare Commission's activities in the field of psychoactive substance use prevention were positively evaluated by members of Child's Welfare Commission than teachers.

And although members of Child's Welfare Commission considered their psychoactive substance use preventive actions to be effective, but average meaningfulness for launched activities reached only 2.43 points of possible 5 points (by evaluation of Child's Welfare Commission members).

- *Concerning cooperation and participation launching psychoactive substance use prevention.* More than 70% parents of the 5 to 11th grade students claimed, that they didn't participate nor in school action in this education year, neither attended parent trainings on psychoactive substance use prevention, they were not involved in planning and implementing of psychoactive substance use prevention measurements, and didn't reach information on mentioned questions, however, all parents of pupils of the 4th grade pointed having possibilities to participate in ongoing psychoactive substance use prevention in school, and almost one fifth of parents 5 to 11th grade students agree that they could establish parent club, where they could share experience on children fostering and facing challenges concerning psychoactive substance use prevention questions.

- *Concerning information spread.* Almost half of 5 to 11th grade students pointed that they knew about psychoactive substance use prevention action in school mostly from teachers or class educators, and their parents were informed by class educator during meeting of class parents. However, more than half of students and their parents didn't know either school Internet website contain information on launched psychoactive substance use prevention, or school has information stand for prevention. Only every fourth teacher agrees that school's report on psychoactive substance use prevention was

submitted in sessions of teacher's council, and every third teacher claimed not knowing about it.

- *Concerning school community assessments on launched psychoactive substance use prevention.* Although teachers, students and part of parents claimed that school is applying enough attention to psychoactive substance use prevention, however, only every third teacher of 5 to 11th grade and insignificant part of students agrees that PS use prevention launched in school is effective. Students attributed as effective psychoactive substance use prevention measures *availability restriction for tobacco products and alcohol beverages, submission of information on psychoactive substance use questions to students.* Parents and teachers attributed *preparation of conditions for students purposeful leisure after classes;* more than half of teachers also attributed *consolidation of teachers and students relationship.* However, all respondent groups agree, that one of most effective psychoactive substance use prevention measurements is *consolidation of parents-children relationship* (77% of teachers, 59% of parents and 43% of students).

Solving these psychoactive substance use prevention problematic fields the following decision possibilities were predicted:

- To launch psychoactive substance use prevention with consideration to students age, improvement peculiarities and sex differences as well;

- To launch surveys of school community members on their needs on psychoactive substance use prevention, involving them in process of prevention planning, fulfilment and assessment; using available possibilities of parents launch psychoactive substance use prevention in school;

- To initiate search of attractive psychoactive substance use prevention measurements for students and their parents, applying them in context of formal and informal education;

- To view actions of Child's Welfare Commission in area of psychoactive substance use prevention, possibilities of personnel encouragement, monitoring of preventive activity, analysis and evaluation, leading to improvement of actions quality;

- To create information spread system in school, ensuring relevant information on ongoing psychoactive substance use prevention measurements provided to school community.

4. After three stages of expert survey we can claim that the third provision of dissertation confirmed in part. Possibilities of psychoactive substance use prevention improvement in *national, municipal levels* lie in planning and implementing measurements of political and control areas with regard to proper material, financial, and human resources for implementation, coordination, monitoring and assessment of psychoactive substance control and prevention programs. *School level* needs consistent and continuous education of student life skills – in proper organization of this process in all education stages, using informative and scientifically grounded materials for students including encouragement of healthy life style in all school activities, creating favourable and safe environment for students; clearing needs and expectations of parents providing them with information on ongoing psychoactive substance use prevention in school, organizing trainings and activities which would be attractive to parents and arranged at convenient time, where parents and students could take part together; assessing launched preventive actions on psychoactive substance use under planned assessment criteria.

Research results revealed that identification of possibilities for psychoactive substance use prevention improvement in different levels can help to find not only what is most important in *national, municipal and school levels*, but also express what actions hint similarities of improvement possibilities. Possibilities of psychoactive substance use prevention improvement in *all levels* open up on accreditation and implementing thorough and scientifically grounded, efficient programs of psychoactive substance use prevention, which match with other preventive programs and education content in school level; improving qualification of specialists working in psychoactive substance use prevention area. *In school and municipal levels* - preparing, launching, and coordinating long-lasting psychoactive substance use prevention programs to all family (with special focus on parent involvement) and communities with regard to age of target groups, occupation, and needs; creating and establishing early intervention programs for children and youth, who experiment or irregularly use psychoactive substances; creating spaces for meaningful leisure for children and youth and ensuring their occupation in municipal territory.

About the Author

Education:

1996-2000: Bachelor's in Social Work, Vilnius University, Lithuania.

2000-2002: Master's in Social Work, Vilnius University, Lithuania.

2002-2013: Doctoral studies in Educology, Vilnius University, Lithuania.

Work Experience:

1999–2000: Senior *specialist of* Service support centre "PARAMA", Vilnius City Municipality.

2000 –2004 : *Chief specialist of Education division*, Vilnius City Municipality.

2004–2005: *Chief specialist of Drug Control Policy Analysis and Strategy Division of* Drug control department under the Government of the Republic of Lithuania

2005–2009: *Head of Drug Control Policy Analysis and Strategy Division of* Drug control department under the Government of the Republic of Lithuania

Since 2011: Deputy head of Strategy, monitoring and analysis division of Drug, tobacco and alcohol control department

Areas of scientific interests: Psychoactive substances use prevention education

Psychoactive substances use prevention in recreational settings, in schools. Evaluation of psychoactive substances use prevention programmes and activities.

TURINYS

ĮVADAS

1. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS TEORINIAI PAGRINDAI

- 1.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos sampratos istorinė raida
- 1.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės pagrindžiančios teorijos ir modeliai

2. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS RAIDA LIETUVOJE IR TOBULINIMO MODELIO TEORINIS PAGRINDIMAS

- 2.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidos Lietuvos mokyklose
  - 2.1.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidos Lietuvos mokyklose 1918–1940 metais
  - 2.1.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidos Lietuvos mokyklose 1940–1989 metais
  - 2.1.3. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose 1990–2011 metais
- 2.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelio teorinės išvalgos
- 2.3. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelis bendrojo ugdymo mokykloje

3. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS TOBULINIMO TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI.

- 3.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo tyrimo konstravimas
- 3.2. Ekspertų tyrimo metodologija ir metodai
- 3.3. Veiklos tyrimo metodologija ir metodai.
  - 3.3.1 Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelio parengimas
  - 3.3.2. Mokytojų, mokinių, jų tėvų bei vaiko gerovės komisijos narių anketinė apklausa

4. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS TOBULINIMO TYRIMO REZULTATAI

- 4.1. Ekspertų nuomonė dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos

tobulinimo: trijų etapų apklausos rezultatai

4.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimas:

veiklos tyrimo rezultatai

4.2.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelio įvertinimas:

grupinės diskusijos rezultatai

4.2.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelio

empirinis patikrinimas konkrečioje x* bendrojo ugdymo mokykloje: mokytojų, mokinių, jų tėvų bei vaiko gerovės komisijos narių apklausos rezultatai

5. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS TOBULINIMO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

5.1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu

5.2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelio empirinio patikrinimo rezultatų analizė

5.2.1 Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos planavimas, programa ir informacijos sklaida mokykloje

5.2.2. Mokytojų ir vaiko gerovės komisijos narių kompetencijos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje

5.2.3. Bendradarbiavimas bei vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vertinimas mokykloje

IŠVADOS

DISKUSIJA

LITERATŪRA

* Dėl tyrimo etikos reikalavimų tyrimo vieta neskelbiama

IVADAS

Darbo aktualumas. Psichoaktyviųjų medžiagų (toliau tekste – PM) vartojimo prevencija, kaip socialinės politikos priemonė, yra tokia veiklos kryptis, kuria siekiama išvengti tam tikrų neigiamų socialinių reiškinių bei socialinių problemų prieš joms dar atsirandant. Šiuo požiūriu prevencijos teorinė ir praktinė analizė yra ypač svarbi edukologijos mokslo srityje, kadangi neigiamų socialinių veiksnių ypač pažeidžiami yra jauni asmenys ir vaikai, kurių vertybių sistema yra trapi ir pasiduodanti įtakai. Būtent dėl šios priežasties išskirtinis vaidmuo tenka švietimo sistemai, o mokyklos organizuodamos savo veiklą numato ir prevencijos priemones, kurios padeda užtikrinti vaiko teises, saugumą ir sudaro tinkamas sąlygas vaikų socializacijai.

Pasaulyje, Europos valstybėse, kartu ir Lietuvoje, pripažįstama, kad siekiant apsaugoti vaikus ir jaunimą nuo PM vartojimo būtina vykdyti pirminę PM vartojimo prevenciją tarpusavyje derinant tiek PM pasiūlos, tiek paklausos mažinimo priemones. Minėtos nuostatos įtvirtintos tiek tarptautiniuose⁵, tiek Europos Sąjungos⁶, tiek Lietuvos Respublikos strateginiuose⁷ ir su švietimu susijusiuose dokumentuose⁸.

PM vartojimo prevencijos aktualumą patvirtina ir PM vartojimo paplitimo tarp mokinių tyrimų duomenys Lietuvoje (HBSC, 2010; ESPAD, 2011). Alkoholinių gėrimų, tabako gaminių vartojimą, kaip vieną iš pagrindinių problemų (kartu su patyčių, smurto ir mokyklos nelankymo problemomis) įvardija ir pačios mokyklos (NTAKD, 2011).

Nors Lietuvoje pastaruoju metu atliekama daug PM vartojimo paplitimo tyrimų (Perminienė, Istomina, Drungilienė ir kt., 2013; Tamošiūnas, Šutinienė, 2012; Zaborskis, 2012), tačiau jie nėra tarpusavyje koordinuojami, šių tyrimų rezultatais nepakankamai

---

⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501); Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencija (Žin., 2004, Nr. 152-5538).

⁶ Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2005-2012 (2004/15074/04); Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2013-2020 (2012/17547/12); Europos Sąjungos 2009–2012 m. kovos su narkotikais veiksmų planas (2008/C 326/09); Europos Tarybos 2009 m. birželio 30 d. rekomendacija „Europa be tabako“; Europos Sąjungos alkoholio žalos mažinimo strategija, skirta padėti valstybių narių vyriausybėms ir kitoms suinteresuotosioms šalims derinti veiksmus mažinant alkoholio žalą (COM (2006) 625).

⁷ Nacionalinė narkotikų kontrolės ir prevencijos 2010-2016 metų programa (Žin., 2010, Nr. 132-672); Alkoholio ir tabako kontrolės 2012–2014 metų programa (Žin., 2011, Nr. 115-5415); Lietuvos Sveikatos programa (Žin., 1998, Nr. 64-1842); Lietuvos nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros 2006–2013 metų strategija (Žin., 2006, Nr. 70-2574).

⁸ Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa (Žin., 2006, Nr.33-1197); Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (Žin., 2003, Nr. 71-3216).

naudojamosi organizuojant veiksmingą PM vartojimo prevenciją bei tobulinant jos ugdymo praktiką, o tik patvirtinama PM vartojimo prevencijos svarba ir būtinybė.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos tyrėjai daug dėmesio skiria mokinių PM vartojimo analizei, akcentuodami bendrojo ugdymo mokyklos vaidmenį sprendžiant PM vartojimo prevencijos klausimus (Jurgaitienė, Šopagienė, 2013; Bulotaitė, 2009, 2004; Jaruševičienė, Valius, Veryga ir kt., 2009 ir kt.). Tačiau PM vartojimo prevencijos programų veiksmingumo (Žardeckaitė-Matulaitienė, 2008; Petronytė, Veryga, Zaborskis, 2007; Goštautas, Žardeckaitė-Matulaitienė, 2003) bei PM vartojimo prevencinės veiklos klausimus Lietuvoje analizavę mokslininkai (Adaškevičienė, Baltrušaitienė, Ušparaitė ir kt., 2005) nurodo, kad PM vartojimo prevencijos organizavimas mokyklose dažniausiai siejamas tik su paskaitomis, renginiais, kad veikla yra vienkartinė, fragmentinė, pernelyg maža prevencijos dalis skiriama mokinių gyvenimo įgūdžiams ugdyti. Pavieniai prevencijos rodikliai rodo, kad Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose įgyvendinamos prevencijos programos neveiksmingos ir diegiamos gana chaotiškai (Jaruševičienė, Valius, Veryga ir kt., 2009), nedaugelis vykdytų programų turėjo pagrįstą metodinį pagrindą ir buvo orientuotos ne tik į procesą, bet ir į rezultatus (NKD, 2008). Daugumos mokykloje taikomų PM vartojimo prevencijos formų ir metodų efektyvumas yra menkas (Stankevičienė, Zaborskis, 1999).

Nemažai mokslininkų Lietuvoje tyrė ir analizavo mokinių požiūrius į psichoaktyviausias medžiagas ir jų vartojimą (Jurgaitienė, Šopagienė, 2013; Jurgaitienė, Vainoriūtė, 2009; Jaruševičienė, Valius, Veryga ir kt., 2009 ir kt.). Tačiau pasigendama tyrimų, kurie atskleistų ne tik mokinių ir mokytojų, bet ir tėvų požiūrius į PM vartojimo prevencijos įgyvendinimo privalumus ir trūkumus, neišnaudotas prevencijos galimybes mokykloje. Mokslininkai, analizuojantys PM vartojimo prevencijos klausimus, ypatingą dėmesį skiria tėvų įtraukimui ir jų dalyvavimui įgyvendinant PM vartojimo prevencijos priemones (Foxcroft, Tsertsvadze, 2011; Tamošiūnas, Šutinienė, Šimaitis, 2008; Petronytė, Zaborskis, Veryga, 2007; Bulotaitė, 2004; Perry, Williams, Komro ir kt., 2002 ir kt.). Tačiau pasigendama tyrimų, kuriuose būtų nuosekliai apklausiami mokytojai, mokiniai, jų tėvai bei šalies ekspertai, nagrinėjant PM vartojimo prevencijos ir jos tobulinimo klausimus Lietuvoje.

PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes atskleidžia besikeičiantys jaunų asmenų poreikiai, vykdomų PM vartojimo prevencijos priemonių taikymas atsižvelgiant

į mokinių amžių, lytį, etninę grupę, kultūrinį, normatyvinį ir socialinį kontekstą (Allen, Coombes, Foxcroft, 2007; Derzon, 2007; Oetting, Edwards, Kelly ir kt., 1997). PM vartojimo prevencijos kaitai turi įtakos rinkoje atsirandančios naujos psichoaktyviosios medžiagos (ENNSC, 2012, NTAKD, 2011), nauji PM platinimo būdai (pvz., internetas), Europoje ir pasaulyje kuriami PM vartojimo prevencijos kokybės standartai (UNODC, 2012; Brotherhood ir Sumnall, 2011). Viena iš dažniausiai pasitaikančių kliūčių sėkmingai įgyvendinti PM vartojimo prevenciją mokykloje yra mokytojų žinių ir gebėjimų trūkumas (Bosworth ir Yoast, 1991). Būtina tobulinti mokytojų bei kitų mokyklos specialistų kvalifikaciją, kad jų turimos žinios ir gebėjimai atitiktų šiuolaikinės PM vartojimo prevencijos vykdymui keliamus reikalavimus (Bulotaitė, 2009; Goštautas, 2004; Davidavičienė, 2002).

Nepaisant gausių PM vartojimo paplitimo, PM vartojimo priežasčių analizės, PM vartojimo organizavimo ir vykdymo ypatumų mokyklose tyrimų, pasigendama tokių, kurie atskleistų PM vartojimo prevencijos privalumus ir trūkumus įtraukiant visos mokyklos bendruomenės narius bei šalies ekspertus, numatytų PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes bendrojo ugdymo mokykloje.

Tai suponuoja šios disertacijos mokslinį naujumą: PM vartojimo prevencijos prielaidoms atskleisti būtinas kompleksinis tyrimas – požiūriams išsiaiškinti ir prevencijos tobulinimo galimybėms numatyti apklausiami ir mokiniai, ir jų tėvai, ir mokyklos mokytojai, ir mokyklos vaiko gerovės komisijos nariai bei šalies ekspertai, dirbantys PM vartojimo prevencijos srityje.

Tyrimo objektas – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimas bendrojo ugdymo mokykloje.

Įvertinant PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybių bendrojo ugdymo mokykloje neištirtumą bei nagrinėjant nurodytą tyrimo objektą, disertacinio **tyrimo problema** gali būti išreiškiama šiais klausimais: kokias psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidas atskleidžia šios prevencijos raida Lietuvoje; kokia yra psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidų raiška bendrojo ugdymo mokykloje; kokios galimos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės mokyklos, savivaldybės ir nacionaliniu lygmeniu.

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir pateikti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelį, atskleidžiant

psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidas ir numatant prevencijos tobulinimo galimybes.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos sampratą.
2. Išryškinti nuo 1918 metų vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos Lietuvos mokykloje prielaidas.
3. Parengti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelį.
4. Atlikti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidų raiškos patikrinimą konkrečioje bendrojo ugdymo mokykloje.
5. Išryškinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Lietuvos mokyklose vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją tarpukario (1918–1940), sovietinio (1940–1989) ir nepriklausomos Lietuvos (1990–2011) laikotarpiais apibūdina psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos temų integravimas į mokomųjų dalykų programas, kurių turinyje išryškėja prevencijos prielaidos.
2. Darbo autorės parengtas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelis padeda atskleisti išskirtų septynių komponentų (planavimo, programos, kompetencijų, vaiko gerovės komisijos veiklos, bendradarbiavimo ir dalyvavimo, informacijos sklaidos ir vertinimo) ypatumus, išryškinant vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos pagrindinius probleminius laukus.
3. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo nacionaliniu ir savivaldybės lygmeniu galimybių teikia politinės ir kontrolės srities priemonių planavimas ir įgyvendinimas, o mokyklos lygmeniu – prevencijos organizavimo, priemonių įgyvendinimo ir vertinimo veiksmai.

Metodologinės nuostatos. Koncepcinės teorinės ir metodologinės nuostatos, kuriomis grindžiamas disertacinis tyrimas, remiasi:

- G. J. Botvin (Botvin, 1988; Botvin ir kt., 1990) gyvenimo įgūdžių samprata, kad nors individo elgesys yra jo asmeninio, socialinio bei aplinkos veiksnių sąveikos

rezultatas, vis dėlto elgesį lemia patys individai. Įgūdžiai tobulėja juos taikant, o mokykla yra ir turi būti tokia bendruomenės dalis, kuri sukuria kuo palankesnes sąlygas gyvenimo įgūdžiams ugdyti. Gyvenimo įgūdžių ugdymas yra vienas svarbiausių PM vartojimo prevencijos tikslų, kadangi asmens ugdymo procese taikomi tokie metodai ir būdai, kuriuos naudojant tiek socialiniu, tiek emociniu lygmeniu asmuo išmoksta įgūdžių, leidžiančių jam pasipriešinti ir atsispirti PM vartojimui.

- U. Bronfenbrennerio (1980) ekologiniu požiūriu, kad vystymasis niekada nevyksta vakuume, jis įsitvirtinęs ir išreikštas per elgesį aplinkoje. Tarp augančio asmens ir besikeičiančių aplinkų, kuriose asmuo gyvena, vyksta nuolatinė akomodacija. Šį procesą veikia artimiausių aplinkų tarpusavio santykiai ir platesni kontekstai, kuriuose šios aplinkos yra įsitvirtinusios. Toks konceptualus modelis suteikia galimybę tyrinėti vaiką, jo šeimą, mokyklą ir bendruomenę kaip kintančias sistemas, kurias veikia platesni socialiniai pokyčiai – chronosistema (pvz., ekonomikos, politikos ir technologijų raida). Chronosistema apima su laiku susijusius ekologinių sistemų arba asmenų vidinius pokyčius, kurie sukuria naujas raidą veikiančias sąlygas (Berns, 2009).

- Trianguliacijos teorinėmis nuostatomis, akcentuojančiomis įvairių mokslinės informacijos šaltinių ir šios informacijos surinkimo ir apdorojimo metodų derinimą siekiant objektyvesnės tiesos apie tiriamąjį objektą, paieškos svarbą siekiant užtikrinti maksimalų išvadų patikimumą, nes trianguliacijos principas suvokiamas kaip svarbus tyrimo kokybės rodiklis (Bitinas, 2011; Flick, 2007; Silverman, 2007). Kiekybinių ir kokybinių tyrimų derinimas lemia gilesnę tiriamo fenomeno išvalgą (Bitinas, 2006). Kiekybiniai tyrimai padeda atskleisti objekto esminius požymius, jo funkcionavimo veiksnius. Kokybinių tyrimų paskirtis – ne verifikuoti jau suformuluotus teiginius apie socialinę tikrovę, o išsamiai pažinti ir aprašyti pasirinktą pažinimo objektą (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008; Bitinas, 2006; Tidikis, 2003).

Tyrimo metodai. Kompleksiškai tiriant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidų raišką ir prevencijos tobulinimo galimybes, buvo taikoma trianguliacija (Bitinas, 2011; Silverman, 2007; Denzin, Lincoln, 2005) remiantis M. Q Patton (2002) išskirtais trianguliacijos būdais: *informacijos šaltinių trianguliacija*, kai informacija apie PM vartojimo prevencijos tobulinimą buvo renkama iš skirtingų šaltinių (apklausiami mokyklos bendruomenės nariai: mokytojai, mokiniai, mokinių tėvai ir

vaiko gerovės komisijos nariai, šalies ekspertai); *duomenų rinkimo metodų trianguliacija* – siekiant iširti PM vartojimo prevencijos prielaidų raišką ir prevencijos tobulinimo galimybes taikyti kiekybiniai ir kokybiniai (mokytojų, mokinių, jų tėvų ir vaiko gerovės komisijos narių anketinė apklausa, ekspertų apklausos I, II, III etapo klausimynai, dokumentų analizė) metodai; *duomenų analizės metodų trianguliacija*, kai gautai tų pačių duomenų apie PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes analizei buvo taikomi keli duomenų analizės metodai (kokybinė turinio ir statistinė duomenų analizė).

Darbo naujumas. Analizuojant PM vartojimo prevencijos prielaidų raišką ir prevencijos tobulinimo galimybes, pirmą kartą nuosekliai apklausti mokytojai, mokiniai ir jų tėvai, vaiko gerovės komisijos nariai bei šalies ekspertai, dirbantys PM vartojimo prevencijos srityje. Kompleksiška šių tikslinių grupių ir jų požiūrių į vykdomą PM vartojimo prevenciją analizė atskleidė prevencijos tobulinimo galimybes ne tik mokyklos, bet ir savivaldybės bei nacionaliniu lygmeniu. Toks platus tiek tikslinių grupių, tiek atskirų lygmenų pasirinkimas ir analizė leido aptikti pagrindinius vykdomos PM vartojimo prevencijos probleminius laukus, atskleisti jų privalumus ir trūkumus. Pirmą kartą tyrinėta vaiko gerovės komisijos veikla vykdančią PM vartojimo prevenciją mokykloje, nes minėtos komisijos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose įteisintos visai neseniai, o veiklą vykdyti pradėjo tik prieš porą metų.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė. Teoriniu atžvilgiu pirmą kartą išnagrinėtas PM vartojimo prevencijos temų integravimas į mokomųjų dalykų programų turinį Lietuvos mokyklose nuo 1918 iki 2011 metų. Susisteminti įvairūs PM vartojimo prevencijos teoriniai modeliai, remiantis empiriniais duomenimis nagrinėtas jų pritaikomumas. Darbo autorės sukurtas PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelis padeda identifikuoti PM vartojimo prevencijos planavimo, prevencijos programos, mokytojų kompetencijų, bendradarbiavimo ir dalyvavimo, informacijos sklaidos ir PM vartojimo prevencijos vertinimo privalumus ir trūkumus, numatyti edukacines tobulinimo galimybes bendrojo ugdymo mokykloje. PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelį galima naudoti naujos, tebevykdomos arba jau užbaigtos veiklos refleksijai, vertinimui ir tobulinimui. Kiekviena bendrojo ugdymo mokykla galėtų pritaikyti siūlomą PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelį vadovaudamasi savo bendruomenės narių poreikiais, savo veiklos į(si)vertinimo patirtimi. Identifikuotos PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu. Atlikta

mokslinės literatūros analizė ir empiriniai tyrimo duomenys galėtų būti naudingi rengiant bendrojo ugdymo mokyklose vykdomų PM vartojimo prevencijos programų akreditavimo ir stebėsenos tvarkos aprašą bei planuojant, organizuojant ir vertinant vykdomas PM vartojimo prevencijos priemones.

Disertacinio tyrimo rezultatų aprobavimas

Konferencijose skaityti pranešimai disertacijos tema:

4. Bankauskienė I. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vertinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. KTU Socialinių mokslų fakulteto organizuota X studentų mokslinė konferencija „Socialiniai mokslai – 2012: iššūkiai globalizacijos procese“, 2012 m. balandžio 20 d.

5. Bankauskienė I. Mokytojų turimų žinių ir gebėjimų, susijusių su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija, svarba: Delfų tyrimo duomenys. Lietuvos edukologijos universiteto surengta nacionalinė jaunųjų mokslininkų konferencija „Pedagoginių kompetencijų gilinimas ugdymo(si) procese“, 2012 m. spalio 19 d.

6. Bankauskienė I. 5–11 klasių mokinių požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją mokykloje. Jaunimo reikalų departamento ir Vilniaus universiteto organizuota tarptautinė mokslinė praktinė konferencija „Ar aš pažįstu jauną žmogų?“, 2012 m. rugsėjo 26 d.

Pagrindiniai disertacijos teiginiai paskelbti Lietuvos mokslo tarybos reikalavimus atitinkančiuose leidiniuose:

1. Bankauskienė I. Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencinio ugdymo raiška Lietuvos mokyklose 1918–1940 metais. *Pedagogika: mokslo darbai*. (straipsnis priimtas 2012-03-07).

2. Bankauskienė I. Vyresniųjų klasių mokinių žinių, gyvenimo įgūdžių įsivertinimas ir nuomonė apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją mokykloje. *Visuomenės sveikata*, 2013, Nr. 2(61), p. 45–54.

Kituose recenzuojamuose mokslo žurnaluose ir leidiniuose:

3. Bankauskienė I. PM vartojimo prevencijos vertinimo galimybės Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. *Tiltas į ateitį*. 2012, Nr. 1 (6) p. 34–38, (ISSN 1822–7260).

Spausdinta tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimų medžiaga:

4. Baltrušaitytė R., Bankauskienė I. Studentų požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją. In: *Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būitį Vydūno keliu: Tarptautinės*

mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Klaipėdos universitetas, 2012, p. 143–145 (ISBN 978-9955-18-638-0).

Parengtose metodinėse ir mokomosiose priemonėse:

1. Astrauskienė, A., Bankauskienė, I., Janulytė, V., Gasperas V., Grimalauskienė O., Leonienė V., Žibaitytė R. Kaip vertinti prevencijos efektyvumą: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių vertinimo metodinės rekomendacijos. Vilnius: Narkotikų kontrolės departamentas, 2007. 51 p.

2. Šarkaitė I.* Teoriniai PM vartojimo prevencijos programų rengimo pagrindai. In: *Pirminės narkomanijos prevencijos bendruomenėje vykdymas: metodinės rekomendacijos*. NKD, Vilnius, 2005, p. 69–82.

3. Šarkaitė I., Janulytė V. PM vartojimo prevencijos ypatumai mokykloje. In: *Pirminės narkomanijos prevencijos bendruomenėje vykdymas: metodinės rekomendacijos*. NKD, 2005, p. 93–104.

4. Šarkaitė I. PM vartojimo prevencija mokykloje. In: *Unifikuotas mokyklos bendruomenių psichosocialinio konsultavimo modelis*. Vilniaus m. psichologinė-pedagoginė tarnyba. Vilnius: Efrata, 2005, p. 83–97.

Disertacijos struktūra. Disertacija sudaryta iš dviejų tomų. *Pirmą disertacijos tomą* sudaro įvadas, penki skyriai, išvados, diskusija, literatūros sąrašas, tyrimo rezultatai, pateikti 11 lentelių ir 25 paveiksluose. Panaudoti 432 literatūros šaltiniai lietuvių, rusų, anglų kalbomis. *Antrą disertacijos tomą* sudaro 25 priedai (PM vartojimo prevencijos temų integravimo, veiksmingų PM vartojimo prevencijos programų bei prevencijos prielaidų pagal atskirus lygmenis lentelės, disertacinio darbo tyrimų instrumentai, tyrimų rezultatų lentelės), kurie analizuojami ir aptariami *pirmame disertacijos tome*.

---

* 2005 m. po santuokos sudarymo pavardė buvo pakeista į Bankauskienė.

TRUMPA DISERTACIJOS SKYRIŲ APŽVALGA

1 skyrius. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos teoriniai pagrindai

Šiame skyriuje atskleidžiama psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos istorinė raida, šiuolaikinė prevencijos samprata, vykdomų prevencinių priemonių kaita, perėjimas nuo asmens į socialinį kontekstą, nuo atskirų medžiagų vartojimo sampratų link bendro integruojamojo požiūrio, apimančio visas PM. Analizuojamos šiuolaikinės PM vartojimo prevencijos programos, kurios visame pasaulyje pasižymi taikomų teorijų ir modelių įvairove, kurie pagrindžia bet kurią vykdomą PM vartojimo prevencinę veiklą, diegiamas priemonės, vykdomas intervencijas (Petraitis, Flay, Miller, 1995).

Pastarojo dešimtmečio užsienio ir lietuvių mokslininkų darbuose įsigali terminas „psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija“, kai buvo įrodyta, kad bet kokių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas padidina riziką, kad bus pradėtos vartoti ir kitos PM (pavyzdžiui, ankstyvas alkoholio arba tabako vartojimas padidina narkotikų vartojimo riziką (Chen, Tang, Huang ir kt., 2008; Jurgaitienė, 2008; Kokkevi, Arapaki, Richardson ir kt., 2007; Jurgaitienė, Targamadžė, 2006; Bielskutė, Zaborskis, 2005, 2003; Nyari, Heredi, Parker 2005; Manning, Best, Rawaf ir kt., 2001). Vis daugiau Europos ir kitų jos kaimyninių šalių formuodami ir vykdydami PM vartojimo kontrolės ir prevencijos politiką vadovaujasi taip vadinama „keturių kolonų koncepcija“, kurias charakterizuoja keturi požiūriai: „prevencija“, „gydymas“, „žalos mažinimas“ ir „kontrolė“. Prevencija plačiąja prasme reiškia skėtinį terminą, apimantį visas keturias kolonas, t. y. „prevenciją“, „gydymą“, „žalos mažinimą“ ir „kontrolę“. Prevencija siaurąja prasme apima visas priemones ir vykdomas intervencijas, kurios taikomos, kai problema dar nenustatyta ir nereikalingas gydymas bei žalos mažinimas. Jei šis terminas vartojamas be papildomų terminų, paprastai jis suprantamas kaip prevencija siaurąja prasme (Uhl, Ives, 2010; Buhringer, Kunzel, 1998), kuri nuo XX a. 9 dešimtmečio pradžios mokslinėje literatūroje skirstoma į bendrąją, atrankinę ir tikslią prevenciją (Commission on Chronic Illness 1957; Karol, Kumpfer, Baxley, 1997).

Apibendrinus mokslininkų pateiktas prevencijos sampratas PM vartojimo prevenciją mokykloje apibrėžiame kaip pozityvių santykių, saugios aplinkos kūrimą ir plėtojimą, sistemingą žinių teikimą, gyvenimo įgūdžių, neigiamų nuostatų minėtų medžiagų vartojimo atžvilgiu ugdyimą, siekiant formuoti sveiką ir pozityvų elgesį nuolat

besikeičiančioje visuomenėje, užkirsti kelią PM vartojimui arba atitolinti amžių, kai pradedamos vartoti šios medžiagos.

Mokslininkai pažymi, kad PM vartojimo prevencijos programos, parengtos pagal skirtingus teorinius modelius, skiriasi prevencinio darbo organizavimo strategija ir pasižymi nevienodu veiksmingumu dirbant su skirtingomis tikslinėmis grupėmis (Buhler, Kroger, 2008; Olaio, 2001; Petraitis, Flay, Miller, 1995). Susisteminius įvairias PM vartojimo prevencijos teorijas ir modelius bei remiantis empiriniais duomenimis išnagrinėjus jų pritaikomumą galime teigti, kad veiksmingose PM vartojimo prevencijos programose buvo atsižvelgiama į kultūrinį, normatyvinį ir socialinį kontekstą, todėl kelių modelių ar teorijų taikymas buvo derinamas tarpusavyje. Pažymėtina, kad analizuotose veiksmingose PM vartojimo prevencijos programose dominavo socialinės įtakos modeliai.

2 skyrius. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos raida Lietuvoje ir tobulinimo modelio teorinis pagrindimas

Šiame skyriuje nagrinėjamos PM vartojimo prevencijos prielaidos ir aprašomas PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelio pagrindimas. Siekiant atskleisti PM vartojimo prevencijos prielaidas buvo išanalizuotos Lietuvos tarpukario (1918-1940), sovietinio (1940-1989) laikotarpio mokyklų mokomųjų dalykų programos bei to meto mokslinė, metodinė bei informacinė literatūra apie PM vartojimo prevenciją. Atlikta 1918-1989 metų laikotarpio mokomųjų programų ir dokumentų analizė parodė, kad galime nustatyti šias PM vartojimo prevencijos prielaidas: žinių mokiniams suteikimą PM vartojimo prevencijos temomis, pabrėžiant mokytojų ir kitų su vaikų ugdymu susijusių asmenų ir institucijų vaidmenį ir bendradarbiavimą įgyvendinant PM vartojimo prevenciją. O nepriklausomos Lietuvos (1990-2011) bendrųjų programų, reglamentuojančių ugdymo turinį analizė leido nustatyti tokias PM prevencijos prielaidas: parengta PM vartojimo prevencijos programa, numatytas jos įgyvendinimo mechanizmas, nurodytos už vykdomų prevencinių priemonių švietimo įstaigose vertinimą bei prevencinio darbo veiksmingumą atsakingos mokyklose veikiančios vaiko gerovės komisijos, vykdomas mokytojų kvalifikacijos tobulinimas bei skatinamas mokytojų bendradarbiavimas ir mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje.

Atlikta Lietuvos mokyklų mokomųjų dalykų programų turinio analizė ir atskleistos PM vartojimo prevencijos prielaidos leidžia teigti, kad Lietuvos bendrojo ugdymo

mokyklose dar nėra išnaudotos visos prevencijos galimybės. Todėl ir keliamas disertacinio darbo uždavinys – išryškinti prevencijos prielaidas parengti PM vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelį. Modelio parengimo svarbą atskleidžia ir atlikta mokslinės literatūros analizė, kuri leido išskirti šiuos Lietuvoje vykdomos PM vartojimo prevencijos trūkumus:

- Lietuvoje mokinių PM vartojimas išlieka gana didelis, o 15–16 metų mokinių kanapių vartojimas bent kartą gyvenimą viršija bendrosios populiacijos vartojimo lygį;
- vykdomos PM vartojimo prevencijos programos dažnai yra neveiksmingos;
- šalyje nėra išplėtotos PM vartojimo prevencijos programų kokybės vertinimo sistemos;
- mokyklos vaidmuo PM vartojimo prevencijoje dėl vykdomos veiklos fragmentiškumo, nuoseklumo ir vertinimo trūkumo vis dar išlieka diskutuotinas;
- mokykloje per mažai dėmesio skiriama gyvenimo įgūdžių ugdymui ir tėvų įtraukimui;
- mokytojams dažnai nepakanka turimų žinių ir įgūdžių, todėl PM prevencijos mokymas tampa sunkesnis.

Išvardyti trūkumai rodo PM vartojimo prevencijos tobulinimo svarbą. Orientuojantis į tai keliamas disertacinio tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir pateikti PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelį bendrojo ugdymo mokykloje atskleidžiant PM vartojimo prevencijos prielaidas ir prevencijos tobulinimo galimybes.

Išanalizavę Lietuvos (Jociūtė ir Sabaliauskienė, 2009) ir kitų šalių mokslininkų parengtus prevencijos modelius (Dobson ir Wright, 1995) bei kokybės standartus (Brotherhood ir Sumnall, 2011, Kanados priklausomybių prevencijos mokykloje standartai, 2010), radome dažniausiai pasikartojančius komponentus (prevencijos poreikiai, prevencijos programa, kvalifikacija, sklaida ir vertinimas), kuriuos įtraukėme į mūsų rengiamą PM vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelį. Atlikus Lietuvos mokyklų mokomųjų dalykų programų turinio ir Lietuvos norminių dokumentų analizę mūsų PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelį papildėme naujais komponentais (bendradarbiavimas ir dalyvavimas bei vaiko gerovės komisijos veikla). Išvardyti komponentai sudaro mūsų rengiamo PM vartojimo prevencijos bendrojo ugdymo mokykloje tobulinimo modelio pagrindą.

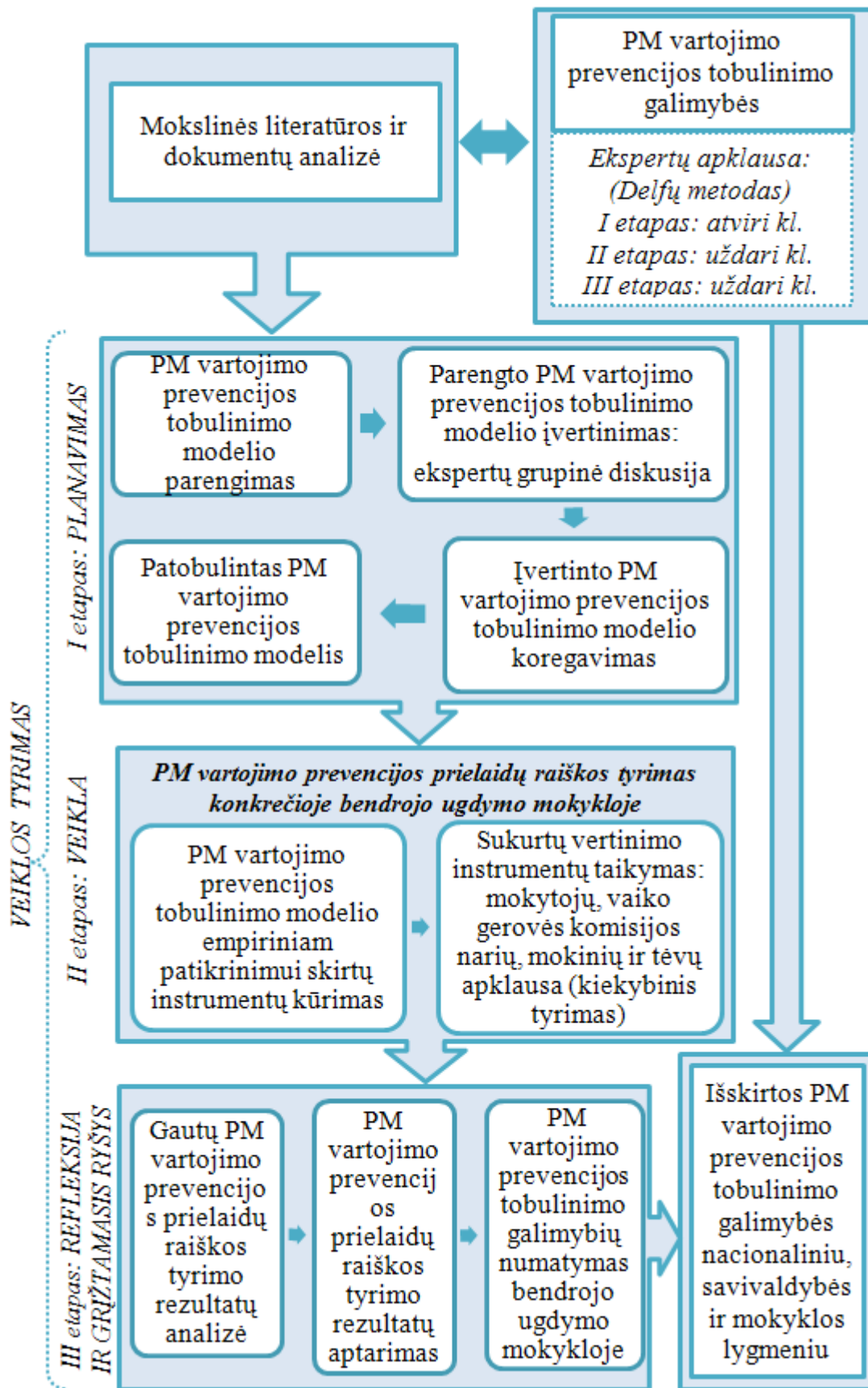
Irodyta, kad vykdomos PM vartojimo prevencijos priemonės turi būti parengtos atsižvelgiant į specifinę PM vartojimo problemos prigimtį šalyje ir tikslinėje grupėje (mūsų atveju – mokykloje), jos turi atsižvelgti į kultūrą, socialinę situaciją, formuojamą PM vartojimo prevencijos politiką šalyje bei esamą vykdomų PM vartojimo prevencijos priemonių patirtį (DrugFacts, 2011). Todėl ir keliamas tyrimo uždavinys – parengti PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelį ir jį patikrinti konkrečioje bendrojo ugdymo mokykloje.

3 skyrius. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo tyrimo metodologija ir metodai

Atsižvelgus į empirinio tyrimo tikslą, uždavinius, apimtį buvo pasirinkta derinti kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus, nes toks derinimas lemia gilesnę tiriamo fenomeno išvalgą (Bitinas, 2006). Laikytasi prielaidos, kad tyrimo kompleksškumas, kai naudojami mišrūs tyrimo instrumentai ir metodai, leis objektyviai diagnozuoti tyrinėjamo fenomeno raiškos ypatumus, leis aptikti PM vartojimo prevencijos privalumus ir trūkumus bei išryškinti prevencijos tobulinimo galimybes. Tyrimas atliktas vadovaujantis trianguliacijos principu, tarpusavyje taikant kelis duomenų rinkimo ir apdorojimo metodus (grupinė diskusija, anketinė apklausa, trijų etapų ekspertų apklausa taikant Delfų (ekspertų įverčių) metodą, kokybinė turinio ir statistinė duomenų analizė), įvairius duomenų šaltinius.

Disertacinis tyrimas atliktas dviem etapais (žr. 1 pav.).

Pirmasis tyrimo etapas skirtas PM vartojimo prevencijos situacijos išvalgoms ir PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybėms atskleisti. Jo metu taikyti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai. Siekiant identifikuoti PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes taikytas *Delfų (ekspertų įverčių) apklausos metodas*. Tyrimas vykdytas trimis etapais. I-uoju tyrimo etapu ekspertai atsakė į 25 klausimus: iš jų 11 atvirų klausimų, susijusių su PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybėmis Lietuvos nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu, ir 14 klausimų, susijusių su respondentų demografinėmis charakteristikomis. II etapo klausimynas, sudarytas iš 9 klausimų, kurie suskirstyti į lygmenis (nacionalinis, savivaldybės ir mokyklos), o pirmų trijų klausimų teiginiai papildomai sugrupuoti į penkias galimybių sritis: politinė, prevencinė, kontrolės, darbo su rizikos grupėmis bei gydymo ir rehabilitacijos.

1 pav. Disertacinio tyrimo schema

Likusieji 4-9 klausimai, kuriuos sudaro 69 teiginiai, buvo skirti išsiaiškinti, kas svarbiausia ir veiksmingiausia vykdant PM vartojimo prevenciją mokykloje, kokie vertinimo kriterijai būtų tinkamiausi PM vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumui pamatuoti. Siekta įvertinti žinių ir gebėjimų turėjimo svarbą mokytojui, tėvų įtraukimo būdus vykdant PM vartojimo prevenciją bei skirtingų vykdomų prevencinių programų mokykloje taikymo tikslingumą. Pildant parengtą II tyrimo etapo klausimyną ekspertai buvo prašomi pateiktus teiginius įvertinti pagal penkių ir keturių balų Likerto skalę arba 2 balų sistemą. Parengtas III tyrimo etapo klausimynas, kuriame palikti tik tie klausimų teiginiai (iš viso 50 teiginių), dėl kurių ekspertų nuomonės nesutapo. Taip pat buvo performuluotas 6 kl., kuris sudarytas iš 3 teiginių, kuriuos ekspertai buvo prašomi suranguoti nuo 1 iki 3 balų pagal svarbumą. Šalia vertinamų teiginių buvo pateikta ir II tyrimo etapo ekspertų vertinimo teiginių mediana (vidutinė reikšmė).

Dalyvauti ekspertų apklausoje elektroniniu paštu buvo išsiųstas 61 kvietimas. Gauti atsakymai ir užpildyti klausimynai iš 24 ekspertų, 5 ekspertų klausimynai atmesti kaip netinkami. Ekspertų apklausos imties tūrį sudarė 19 ekspertų (6 vyrai ir 13 moterų).

Remiantis I tyrimo etapo ekspertų apklausos rezultatais ir mokslinės literatūros analize rengtas *psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidų raiškos bendrojo ugdymo mokykloje kriterijų aprašas*. Remiantis II ir III tyrimo etapų respondentų pateiktais atsakymais sukonkretintos PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu.

Kiekybiniai tyrimo duomenys apdoroti naudojantis SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16 versijos ir Microsoft office Excel 2007 programiniais paketais. Kokybiniams duomenims apdoroti taikyta turinio (angl. *content*) analizė (Bitinas, 2008).

Antrajame tyrimo etape vykdant veiklos tyrimą (ang. *action research*) parengtas ir konkrečioje ugdymo aplinkoje patikrintas PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelio pritaikomumas. Naudoti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai:

a) Siekiant įvertinti darbo autorės sukurtą PM vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelį buvo pasirinktas ekspertų *grupinės diskusijos* (ang. *focus group*) metodas. Ekspertų grupinės diskusijos imties tūrį sudarė 10 tikslingai atrinktų ekspertų. Grupinės diskusijos etapai: ekspertų atrinkimo procedūra, PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelio pristatymas ekspertams, modelio vertinimas

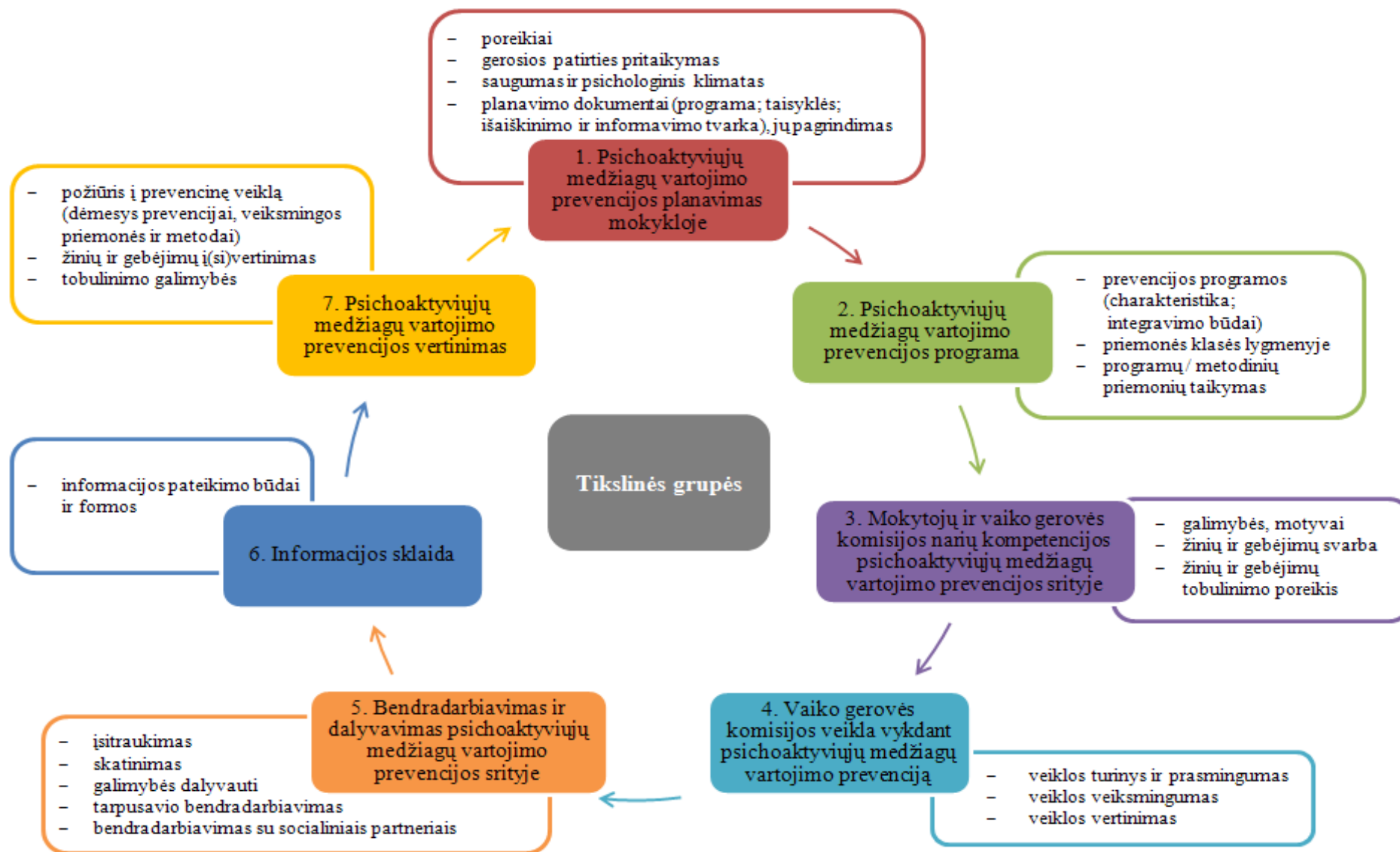

(grupinės diskusijos metodu) ir modelio koregavimas. Grupinės diskusijos kokybinių duomenų analizei atlikti pasirinktas kokybinės turinio (angl. *content*) analizės metodas. Remiantis tyrimo tikslu, išskirtos kategorijos, kategorijų sritys, skaičiavimo vienetas ir skaičiuojamas kategorijos pasikartojimo dažnis. Vadovaujantis ekspertų rekomendacijomis, PM vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelis buvo pakoreguotas (žr. 2 pav.).

b) Taikant *anketines mokytojų, mokinių, jų tėvų ir vaiko gerovės komisijos narių apklausas* patikrinta PM vartojimo prevencijos prielaidų raiška konkrečioje bendrojo ugdymo mokykloje, išryškinti pagrindiniai probleminiai laukai. Tyrimo imtis: 27 mokytojai, 7 vaiko gerovės komisijos nariai, 372 mokiniai ir 140 mokinių tėvų. Tyrimas vykdytas 2012 metų gegužės-birželio mėnesiais. Parengtas vienas uždaro tipo bei septyni pusiau uždaro tipo klausimynai atskiroms respondentų grupėms apklausti. Visus anketinės apklausos klausimynus sudarė trys dalys: instrukcija (atmintinė), demografinių kintamųjų („paso duomenų“) dalis, pagrindinė – diagnostinių (konstrukto) kintamųjų dalis. Pagrindinis apklausos tikslas – empiriškai patikrinti PM vartojimo prevencijos prielaidų raišką konkrečioje ugdymo aplinkoje, išsiaiškinti mokinių, tėvų, mokytojų bei vaiko gerovės komisijos (toliau tekste – VGK) narių požiūrius į vykdomą PM vartojimo prevenciją mokykloje bei numatyti tobulinimo galimybes, vadovaujantis sukurtu PM vartojimo prevencijos tobulinimo modeliu.

Respondentų apklausai naudoti anoniminiai klausimynai, kuriuos sudarė darbo autorė, remdamasi autorių B. Dobson ir E. Wright (1995) sukurtu „Narkotikų vartojimo prevencijos vykdymo Europos vidurinėse mokyklose modeliu“ bei jo apraše išskirtais mokyklos vykdomos narkotikų vartojimo prevencijos įgyvendinimo kriterijais.

7–11 klasių mokinių subjektyviam savo turimų gyvenimo įgūdžių įsivertinimui naudojome mokslinėje ir metodinėje literatūroje aprašytus gyvenimo įgūdžius (Botvin, Griffin, 2004, 2002; 2002; Ives, 2002; Botvin, 2000, 1996), kurių ugdymo svarba pabrėžiama vykdant PM vartojimo prevenciją.

2 pav. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo bendrojo ugdymo mokykloje modelis*

Į 7–11 klasių mokinių klausimyną įtraukėme šiuos gyvenimo įgūdžius: *kritinį ir kūrybinį mąstymą; gebėjimą bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius; priimti gerai apsvaistytus sprendimus; sėkmingai spręsti iškilusias problemas; įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas*. Savo turimus gyvenimo įgūdžius mokiniai vertino pagal skalę nuo 1 (visiškai neturiu įgūdžių) iki 10 (turiu labai gerus įgūdžius). Atsižvelgus į mokinių amžių ir mokytojų pateiktas pastabas dėl mokinių gebėjimo įsivertinti turimus gyvenimo įgūdžius, 5–6 klasių mokiniams minėtas klausimas nebuvo užduotas.

5–11 klasių mokinių saugumui ir psichologiniam klimatui mokykloje vertinti naudojome 7 teiginius, kurie mokslinėje ir metodinėje literatūroje priskiriami sveikai mokyklai, t. y. saugiai, palaikančiai mokinius ir skatinančiai jų sveikatą: *mokiniai, turintys problemų dėl PM vartojimo, visada sulauks pagalbos iš mokyklos administracijos ir mokytojų; mokykloje jaučiuosi saugus; aš noriu eiti į mokyklą; mano mokykloje geras psichologinis klimatas (gera, draugiška nuotaika); mano klasėje geras psichologinis klimatas (gera, draugiška nuotaika); mokykloje malonu tiesiog būti, susitikti su draugais, bendrauti; mokykloje esu gerbiamas kaip asmenybė, nepriklausomai nuo to, kaip aš mokausi* (Ашкините, Блука, Булотаите и др., 2002; Dobson, Wright, 1995).

Kiekybinio tyrimo duomenims apdoroti taikyti statistiniai duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika, atskirų respondentų grupių atsakymų skirtumų statistiniam reikšmingumui tikrinti buvo naudotas *chi* kvadrato kriterijus bei taikytas dviejų nepriklausomų imčių vidurkių palyginimas (Stjudento *t* kriterijus), o kelių grupių vidurkiams palyginti naudota vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA). Patikrinimui taikytas pasikliautinių intervalų metodas (su $p < 0,05$). Statistinė analizė buvo atliekama naudojantis statistinės analizės SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16 versijos ir Microsoft office Excel 2007 programiniais paketais.

4 ir 5 skyriai. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo tyrimo rezultatai ir jų analizė

Disertacinis tyrimas parodė, kad sukaupta ekspertų bendra nuomonė ne tik leido identifikuoti skirtingo lygmens (nacionalinio, savivaldybės, mokyklos) PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes, bet ir atskleidė netyrinėtus aspektus, pavyzdžiui, kokių žinių ir gebėjimų reikia turėti mokytojui, vykdančiam PM vartojimo prevenciją

bendrojo ugdymo mokykloje. Šie mūsų tyrimo duomenys gali būti panaudoti organizuojant, kuriant ir įgyvendinant mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programas PM vartojimo prevencijos klausimais Lietuvoje. Ekspertų apklausos rezultatai parodė, kad netikslinga mokykloje įgyvendinamas prevencijos programas diegti kaip atskiras. Turėtų būti viena integruojanti sveikatos ugdymo programa, kuri jungtų visas prevencijos sritis, o atskiros prevencijos sritys turėtų būti koordinuojamos kaip vienos programos elementai.

Mūsų tyrimo duomenimis, 5–11 klasių merginos geriau nei vaikinai vertina savo žinias apie alkoholio ($p=0,000$), tabako ($p=0,001$) ir narkotikų ($p=0,008$) vartojimo poveikį ir pasekmes (žr. 1 lentelę). Mokiniai vertino savo žinias skalėje nuo 1 (nieko nežinau) iki 10 (labai gerai žinau).

1 lentelė. 5–11 klasių merginų ir vaikinų žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinimo vidurkiai

Žinios	Žinių vidurkis			t	p
	Bendras vidurkis	Vaikinai	Merginos		
Alkoholio vartojimo poveikis ir pasekmės	8,16	7,6	8,7	4,176	0,000**
Tabako vartojimo poveikis ir pasekmės	8,04	7,5	8,5	3,209	0,001**
Narkotikų vartojimo poveikis ir pasekmės	7,59	7,1	8	2,670	0,008*

* $p < 0,05$, ** $p \leq 0,001$

Tyrimo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinimas tų 5–11 klasių mokinių, kurių klasėse buvo vykdoma PM vartojimo prevencijos programa (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. 5–11 klasių mokinių žinių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos vykdymo klasėje

Žinios	Vykdyta programa	Vidurkis	t	p
ALKOHOLIO vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	8,92	3,333	0,001**
	Ne	7,94		
TABAKO vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	9,01	4,428	0,000**
	Ne	7,76		

NARKOTIKŲ vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	8,31	2,562	0,011*
	Ne	7,39		
* $p < 0,05$, ** $p \leq 0,001$				

7–11 klasių mokiniai vertino turimus gyvenimo įgūdžius skalėje nuo 1 (visiškai neturiu įgūdžių) iki 10 (turiu labai gerus įgūdžius). Rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp 7–11 klasių merginų ir vaikinų savo gyvenimo įgūdžių *kritiškai ir kūrybiškai mąstyti; bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius* įsivertinimų. Minėtus įgūdžius palankiau įsivertino merginos nei vaikinai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. 7–11 klasių merginų ir vaikinų gyvenimo įgūdžių įsivertinimo vidurkiai

Gyvenimo įgūdžiai	Vidurkis			t	p
	Bendras vidurkis	Vaikinai	Merginos		
<i>Kritiškai ir kūrybiškai mąstyti</i>	7,55	7,06	8,09	3,013	0,003*
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	7,71	7,14	8,33	3,645	0,000**
* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$					

Nustatyta, kad 7–11 klasių mokiniai, kurių klasėse buvo vykdoma PM vartojimo prevencijos programa, geriau įsivertino šiuos savo gyvenimo įgūdžius: *bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius; įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas; sėkmingai spręsti iškilusias problemas; kritiškai ir kūrybiškai mąstyti* (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. 7–11 klasių mokinių gyvenimo įgūdžių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos vykdymo klasėje

Gyvenimo įgūdžiai	Vykdyta programa	Vidurkis	t	p
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	Taip	8,44	3,044	0,003*
	Ne	7,48		
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	Taip	7,56	2,118	0,036*
	Ne	6,76		
<i>Sėkmingai spręsti iškilusias problemas</i>	Taip	7,93	2,127	0,035*
	Ne	7,27		
<i>Kritiškai ir kūrybiškai mąstyti</i>	Taip	8,15	2,230	0,028*
	Ne	7,36		

* $p < 0,05$

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokiniai, kurie gerai vertina psichologinį klimatą mokykloje ir klasėje, statistiškai reikšmingai geriau vertina ir savo įgūdžius *bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius; įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas* (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. 7–11 klasių mokinių gyvenimo įgūdžių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichologinio klimato vertinimo

Gyvenimo įgūdžiai	Psichologinio klimato vertinimas	Vidurkis	F statistika	p
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	<i>Mokykloje malonu tiesiog būti, susitikti su draugais, bendrauti</i>			
	Sutinku	8	5,282	0,006*
	Nesutinku	6,7		
	Nežinau	7,3		
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	<i>Mokykloje geras psichologinis klimatas</i>			
	Sutinku	7,5	5,152	0,006*
	Nesutinku	6		
	Nežinau	7,0		
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	<i>Klasėje geras psichologinis klimatas</i>			
	Sutinku	8,1	3,752	0,025*
	Nesutinku	7		
	Nežinau	7,6		
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	Sutinku	7,3	3,233	0,041*
	Nesutinku	6,2		
	Nežinau	7,0		
* $p < 0,05$				

Apibendrinami tyrimo rezultatus galime teigti, kad sukurtas PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelis yra tinkamas taikyti bendrojo ugdymo mokykloje, nes leidžia atskleisti PM vartojimo prevencijos prielaidų raišką, išryškinti jos privalumus ir trūkumus, numatyti edukacines PM vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes. Pastarieji (privalumai, trūkumai, tobulinimo galimybės) nors ir atspindi tik vienos

bendrojo ugdymo mokyklos situaciją, tačiau patvirtina kitų Lietuvoje vykdytų tyrimų rezultatus (Preveninių programų vykdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ypatumų tyrimo ataskaita, 2010; Adaškevičienė, Baltrušaitienė, Ušparaitė ir kt., 2005) šiais aspektais: įgyvendinant PM vartojimo prevencijos priemones mokykloje svarbu stiprinti mokytojų, mokinių bei jų tėvų konstruktyvią sąveiką, o viena iš prevencinės veiklos formų turėtų tapti kryptingo ir organizuoto mokinių laisvalaikio užtikrinimas. Tačiau sukurto PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelio praktinis taikymas išryškino ir naujus aspektus: tėvų galimybes prisidėti prie vykdomos PM vartojimo prevencijos mokykloje, VGK vykdomos PM vartojimo prevencinės veiklos tobulinimo galimybes mokykloje; mokinių turimų žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir padarinius bei gyvenimo įgūdžių nuolatinio į(si)vertinimo bei mokytojų turimų žinių ir gebėjimų tobulinimo poreikių nustatymo svarbą.

PM vartojimo prevencijos tobulinimo modelio įgyvendinimas turėtų būti viena iš mokyklos vykdomos veiklos sudedamųjų dalių, nuolatinis, mokyklos bendruomenės narių bendradarbiavimu grįstas procesas, kuris turi būti nuolat peržiūrimas ir tobulinamas atsižvelgiant į vykdomos PM vartojimo prevencijos privalumus bei trūkumus.

IŠVADOS

1. Šiuolaikinė psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos samprata susiformavo XX a. antroje pusėje ir palaipsniui įgijo vis platesnę tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę pereinant nuo asmens prie socialinio konteksto, nuo atskirų medžiagų vartojimo sampratų prie bendro integruojamojo požiūrio, apimančio visas psichoaktyvias medžiagas. Mokslinės literatūros analizė leido apibrėžti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos sampratą plačiaja prasme, kuri apima šių medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo priemonių tarpusavio dermę, aprėpiančią kompleksines psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos, ankstyvosios intervencijos, sveikatos priežiūros, reabilitacijos ir reintegracijos priemones bei veiksmus, kuriais siekiama užkardyti neteisėtą disponavimą psichoaktyviosiomis medžiagomis bei vykdyti jų kontrolę. Susisteminius skirtingus psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos apibrėžimus, apimančius mokyklos lygmenį, suformuluota, kad mokyklos lygmeniu šiuolaikinė psichoaktyviųjų medžiagų prevencija apima pozityvių santykių, saugios aplinkos kūrimą ir plėtojimą, sistemingą žinių teikimą, gyvenimo įgūdžių, neigiamų nuostatų minėtų medžiagų vartojimo atžvilgiu ugdymą, siekiant formuoti sveiką ir pozityvų elgesį nuolat besikeičiančioje visuomenėje bei užkirsti kelią psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui arba atitolinti amžių, kai pradedamos vartoti šios medžiagos.

2. Atlikus literatūros, norminių dokumentų bei mokyklų mokomųjų dalykų programų turinio analizę teigtina, kad pirmasis ginamasis teiginys pasitvirtino ir atskleidė, kad Lietuvos tarpukario (1918–1940) bei sovietinio laikotarpio (1940–1989) bendrojo ugdymo mokyklų mokomųjų dalykų programose psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos turinys nėra išskirtas ir atskirai aprašytas, o integruotas į įvairių mokomųjų dalykų turinį. Minėtų programų dalykų turinyje akcentuojama psichoaktyviųjų medžiagų įtaka organizmui, vartojimo žala asmens sveikatai, bet neminima gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba ir aptinkamos tik užuominos apie neigiamų nuostatų minėtų medžiagų vartojimo atžvilgiu formavimą. Nepriklausomos Lietuvos (1990–2011) bendrųjų programų, reglamentuojančių ugdymo turinį bendrojo ugdymo mokykloje, analizė leidžia konstatuoti kur kas platesnį ir šiuolaikišką psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos požiūrį ir jo diegimą į ugdymo procesą. Nustatyta, kad

yra suformuluota prevencinių programų samprata, prevencinės programos apibrėžtos kaip vienos iš bendrųjų kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymo sritį sudarančių integruojamųjų programų. Taip pat išryškėjo, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija yra integrali ugdymo proceso dalis, integruota ne tik į formalųjį, bet ir neformalųjį švietimą, vertinama bendroje švietimo sistemoje. Tačiau tik patvirtinus Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programą (2006) kompleksiskai buvo rengiama mokomoji medžiaga mokytojams, organizuojami mokymai pedagogams, rengiama medžiaga mokiniams ir jų tėvams. Bendrųjų programų (1990–2011) tyrimas leido nustatyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidas: parengta psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa, numatytas jos įgyvendinimo mechanizmas, nurodytos už vykdomų prevencinių priemonių švietimo įstaigose vertinimą bei prevencinio darbo veiksmingumą atsakingos mokyklose veikiančios vaiko gerovės komisijos, vykdomas mokytojų kvalifikacijos tobulinimas, skatinamas mokytojų bendradarbiavimas ir mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje siekiant, kad jie rūpintųsi sveikata ir brangintų gyvybę, saugiai elgtųsi, vengtų žalingų įpročių, rizikos atveju ieškotų pagalbos.

3. Atlikus psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos prielaidų raiškos tyrimą nustatyta, kad antrasis ginamasis teiginys pasitvirtino, nes darbo autorės parengtas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo modelis, sudarytas iš septynių komponentų (planavimo, programos, kompetencijų, vaiko gerovės komisijos veiklos, bendradarbiavimo ir dalyvavimo, informacijos sklaidos ir vertinimo), yra tinkamas taikyti bendrojo ugdymo mokykloje. Šis modelis padeda atskleisti išskirtų septynių komponentų ypatumus, išryškinant pagrindinius probleminius laukus:

- *Dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos planavimo.* Mokykloje pakankamai dėmesio skiriama alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo prevencijai, tačiau planuojant ir įgyvendinant prevencinę veiklą nepaisoma mokinių, mokytojų ir tėvų poreikių, per mažai atsižvelgiama į jų nuomones bei mokytojų pasirengimą šiai veiklai vykdyti. Mokykloje yra sukurta išaiškinimo ir informavimo apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, laikymo ar platinimo atvejus tvarka ir jos įgyvendinimo bendradarbiaujant administracijai, klasės auklėtojai, socialiniam pedagogui, kitiems specialistams ir tėvams sistema, tačiau daugiau kaip pusė vyresniųjų klasių mokytojų teigė nežinantis, ar minėta tvarka realiai veikia mokykloje.

- *Dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos.* 65 proc. vyresniųjų klasių mokytojų nežino, ar mokykla turi parengtą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programą mokiniams, o daugiau nei 70 proc. vyresniųjų klasių mokinių patvirtino, kad šiais mokslo metais jų klasėje nebuvo vykdoma minėta programa. Tačiau mokiniai, kurie teigė, kad jų klasėje buvo vykdoma psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa, geriau įsivertino žinias apie alkoholio, tabako, narkotikų vartojimo poveikį ir padarinius bei gyvenimo įgūdžius *bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius, įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas, sėkmingai spręsti iškilusias problemas, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti.*

- *Dėl mokytojų kompetencijų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje.* 70,6 proc. vyresniųjų klasių mokytojų nurodė, kad per paskutinius trejus metus nė karto netobulino savo kvalifikacijos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje (tačiau daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių pradinių klasių mokytojų nurodė ją tobulinę kasmet), nors teigė, kad pagrindinis jų tobulinimosi motyvas–noras būti kompetentingiems psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais (76,5 proc.).

- *Dėl vaiko gerovės komisijos veiklos vykdamą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją mokykloje.* Vaiko gerovės komisijos vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencinę veiklą pozityviau vertina patys vaiko gerovės komisijos nariai nei mokytojai. Ir nors vaiko gerovės komisijos nariai mano, kad jų vykdoma psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencinė veikla yra veiksminga, tačiau vykdomos veiklos prasmingumo vidurkis siekia tik 2,43 balo iš galimų 5 (pačių vaiko gerovės komisijos narių vertinimu).

- *Dėl bendradarbiavimo ir dalyvavimo vykdamą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją.* Daugiau nei 70 proc. vyresniųjų klasių mokinių tėvų teigė, kad šiais mokslo metais nedalyvavo nei mokyklos renginyje, nei tėvams skirtuose mokymuose psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais, nebuvo įtraukti į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių planavimą ir įgyvendinimą, negavo informacinės medžiagos minėtais klausimais, tačiau visi ketvirtų klasių mokinių tėvai nurodė, kad turi galimybių prisidėti prie vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokykloje, o beveik penktadalis vyresniųjų klasių

mokinių tėvų teigė, kad galėtų įsteigti tėvų klubą, kur būtų galima dalintis vaikų auklėjimo patirtimi bei išskylančiais sunkumais psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais.

- *Dėl informacijos sklaidos.* Beveik pusė vyresniųjų klasių mokinių nurodė, kad apie mokykloje vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją jie dažniausiai sužino iš mokytojų ar klasės auklėtojų, o jų tėvus apie tai informuoja klasės auklėtojas tėvų susirinkimų metu. Tačiau daugiau negu pusė tyrime dalyvavusių mokinių ir jų tėvų nežino, ar mokyklos internetinėje svetainėje skelbiama informacija apie vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, ar mokykloje yra informacinis stendas, skirtas prevencijai. Tik kas ketvirtas mokytojas sutiko, kad mokyklos parengta psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ataskaita pateikiama mokytojų tarybos posėdžiuose, o kas trečias mokytojas teigė to nežinantis.

- *Dėl mokyklos bendruomenės narių vertinimų apie vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją.* Nors mokytojai, mokiniai ir dalis tėvų teigė, kad mokykloje pakankamai dėmesio skiriama psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijai, tačiau kad mokykloje vykdoma psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija yra veiksminga, mano tik kas trečias vyresniųjų klasių mokytojas bei nedidelė dalis mokinių tėvų. Mokiniai veiksmingoms psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonėms priskyrė *tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą, informacijos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais teikimą mokiniams, o tėvai ir mokytojai–sąlygų sudarymą mokiniams turiningai leisti laisvalaikį po pamokų.* Daugiau kaip pusė mokytojų nurodė *mokytojų ir mokinių santykių stiprinimą.* Tačiau visos respondentų grupės sutiko, kad viena iš trijų veiksmingiausių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių yra *tėvų ir vaikų santykių stiprinimas* (77 proc. mokytojų, 59 proc. tėvų ir 43 proc. mokinių).

Šalinant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos probleminius laukus numatytos sprendimo galimybės:

- vykdamant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją atsižvelgti ne tik į mokinių amžius, raidos ypatumus, bet ir lyčių skirtumus;
- vykdyti mokyklos bendruomenės narių apklausas apie jų poreikius psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais, įtraukiant juos į prevencijos

planavimo, vykdymo ir vertinimo procesą; pasinaudojant tėvų turimomis galimybėmis vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją mokykloje;

- inicijuoti patrauklių mokiniams ir jų tėvams psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių paiešką, pritaikant jas formalaus ir neformalaus švietimo kontekste;

- peržiūrėti vaiko gerovės komisijos veiklą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje, darbuotojų skatinimo galimybes, prevencinės veiklos stebėseną, analizę ir vertinimą, leidžiančius pagerinti veiklos kokybę;

- sukurti informacijos sklaidos mokykloje sistemą, užtikrinančią, kad mokyklos bendruomenė laiku gautų informaciją apie vykdomas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones.

4. Atlikus trijų etapų ekspertų apklausą teigtina, kad trečiasis ginamasis teiginys pasitvirtino iš dalies. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės *nacionaliniu, savivaldybės lygmeniu*—tai politinės ir kontrolės srities priemonių planavimas ir įgyvendinimas, skiriant reikiamų materialinių, finansinių ir žmogiškųjų išteklių psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos programoms įgyvendinti, koordinuoti, stebėti ir vertinti. *Mokyklos lygmeniu* šios galimybės sudaromos nuosekliai ir nenutrūkstamai ugdant mokinių gyvenimo įgūdžius—tinkamai organizuojant šį procesą visose ugdymo pakopose, naudojant informatyvią ir moksliskai pagrįstą medžiagą mokiniams; skatinant sveiką gyvenseną visoje mokyklos veikloje, kuriant palankią ir saugią mokyklos aplinką mokiniams; išsiaiškinant tėvų poreikius ir lūkesčius, teikiant jiems informaciją apie vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją mokykloje, organizuojant mokymus ir veiklas, kurios būtų tėvams patrauklios, vyktų jiems patogiu laiku ir kuriose tėvai dalyvautų kartu su vaikais; vertinant vykdomą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencinę veiklą pagal iš anksto nustatytus vertinimo kriterijus.

Tyrimo rezultatai parodė, kad identifikuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybes, galima rasti ne tik tai, kas svarbiausia *nacionaliniu, savivaldybės ir mokyklos lygmeniu*, bet ir išryškinti, kokie veiksmai teikia panašumų tobulinant šias galimybes. *Visų lygmenų* psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tobulinimo galimybės atsiveria akredituojant ir vykdant nuosekliai ir

moksliniais įrodymais pagrįstas, veiksmingas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos, kurios mokyklos lygmeniu derėtų su kitomis vykdomomis prevencinėmis programomis bei ugdymo turiniu; tobulinant specialistų, dirbančių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje, kvalifikaciją. ***Mokyklos ir savivaldybės lygmeniu***–rengiant, įgyvendinant, koordinuojant ilgalaikes psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programas, skirtas visai šeimai (ypač stengiantis įtraukti tėvus) ir bendruomenėms, atsižvelgiant į tikslinių grupių amžių, užimtumą, poreikius; kuriant ir diegiant ankstyvosios intervencijos programas vaikams ir jaunimui, kurie eksperimentuoja ar nereguliariai vartoja psichoaktyvias medžiagas; kuriant vaikų ir jaunimo prasmingo laisvalaikio leidimo erdves ir užtikrinant jų užimtumą savivaldybės teritorijoje.

Apie autore

Išsilavinimas:

1996-2000 m. studijos Vilniaus universitete, Filosofijos fakultete. Baigė Socialinio darbo studijų programą, suteiktas bakalauro kvalifikacinis laipsnis.

2000-2002 m. tęsė studijas Vilniaus universitete, baigė socialinio darbo studijų programą, suteiktas socialinio darbo magistro kvalifikacinis laipsnis.

2002-2013 m. studijos Vilniaus universiteto edukologijos krypties doktorantūroje.

Darbo patirtis:

1999–2000 m. Vilniaus m. savivaldybės administracijos Socialinės paramos centro tarnybos „Parama“ vyresnioji specialistė.

2000–2004 m. Vilniaus m. savivaldybės administracijos Kultūros, švietimo ir sporto departamento Švietimo skyriaus vyriausioji specialistė.

2004–2005 m. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Narkotikų kontrolės politikos analizės ir strategijos skyriaus vyriausioji specialistė.

2005–2009 m. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Narkotikų kontrolės politikos analizės ir strategijos skyriaus vedėja.

Nuo 2011 m. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento Strategijos, stebėsenos ir analizės skyriaus vedėjo pavaduotoja.

Mokslinių interesų sritys: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija mokykloje, laisvalaikio praleidimo vietose, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencinių programų ir priemonių vertinimas.